

Tohi 'a Molomoná

Tohi Fakahinohino ki he
Mēmipa 'o e Kalasí

Ngaahi Fakakaukau mo e Ngaahi Fokotu'u

'E matu'aki fiema'u ho'omou ngaahi fakakaukau mo ho'omou ngaahi fokotu'u 'o fekau'aki mo e tohi fakahinohino ko 'eni. Kātaki kae 'omi kinautolu ki he:

Fokotu'utu'u 'o e Nāunau Fakalēsoni
50 East North Temple Street, Floor 24
Salt Lake City, UT 84150-3200
USA

E-mail: cur-development@ldschurch.org

Kātaki kae hiki mai ho hingoá, tu'a-silá, uōtí, mo e siteikí. Fakapapu'í 'oku 'omai 'a e hingoa 'o e tohi fakahinohino ki he akó. Hili iá 'omi ho'o ngaahi fakakaukau mo ho'o ngaahi fokotu'u 'o fekau'aki mo e mālohinga mo e ngaahi tafa'aki ke fai ki ai hano fakalalakaka 'o e tohi fakahinohinó.

Pulusi 'e he Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e
Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui
Sōleki Siti, 'Iutā

© 1999 'e he Intellectual Reserve, Inc.
Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa pē
Paaki 'i he 'Iunaiteti Siteiki 'o 'Ameliká

Fakangofua 'i he lea faka-Pilitāniá: 8/96

Fakangofua ke liliu: xx/xx
Liliu 'o e *Book of Mormon*:
Class Member Study Guide
'i he Lea faka-Tongá

Talateú

Na'e me'a 'a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá 'i ha'ane fakataha mo e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'o pehē, "Ko e Tohi 'a Molomoná ko e tohi liliu totonu taha pē ia 'i he māmaní, pea ko e makatu'uloto ia 'o 'etau tui fakalotú, 'e toe ofi ange ai ha taha ki he 'Otuá 'aki ha'ane mo'uí 'aki hono ngaahi akonakí, 'i ha toe fa'ahinga tohi. " (*Hisitōlia 'o e Siasí*, 4:461; toe vakai foki ki he talateu 'o e Tohi 'a Molomoná).

Na'e fa'u 'a e tohi fakahinohino ko 'ení ke tokoni ki ho'o ako e Tohi 'a Molomoná. 'Oku vahevahe mo fakafika ia ke tauhoa ki he ngaahi lēsoni 'o e Ako ki he Tokāteline 'o e Ongongolelei 'o e Tohi 'a Molomoná. 'Oku 'omai 'i he konga takitaha 'a e me'a ke ako fakauiké kae 'uma'ā 'a e ngaahi fehu'í ke fakalahi ki ho'omou akó. Te mou lava ke ngāue'aki 'a e ngaahi fehu'í ko 'ení ke fakalalaka ho'omou mo'uí 'aki 'a e ngaahi folofolá mo mateuteu ange ai ke fai ha tokoni 'oku mahu'inga mālie 'i he fealēlea'aki 'a e kalasí.

'Okú mo vahevahe mo ho'o faiako Tokāteline 'o e Ongongolelei 'a e fatongia ke tokoni ke ola lelei 'a e kalasí. Kuo folofola 'a e 'Eikí 'o pehē 'oku fie ma'u 'a e kau faiakó ke nau

"malanga'aki. . . 'i he Laumālie 'o e mo'oni" pea ko kinautolu 'oku nau ma'u 'a e "lea 'o e mo'oni" 'oku totonu ke nau "ma'u ia 'i he "Laumālie 'o e mo'oni" (T&F 50:17, 19). Ha'u mateuteu ki he kalasí ke fakahā ha ngaahi fakakaukau, fai ha ngaahi fehu'í, vahevahe ha ngaahi me'a lelei na'á ke a'usia, fai ha fakamo'oni, péa ke fakafanongo fakalelei ki he faiakó kae 'uma'ā 'a e kau mēmipa kehe 'o e kalasí. 'I he 'osi ho'omou lau 'a e me'a ne vahe ke laú mo fakalaulauloto ki he ngaahi fehu'í 'i he tohi fakahinohino ko 'ení, te mou mateuteu lelei ange ai ke a'usia hono fakahoko e folofola 'a e 'Eikí 'i he'ene pehē, "Ko ia, ko ia 'okú ne malangá, pea mo ia 'okú ne ma'u 'oku femahino'aki kiate kinaua, pea 'oku fakamāma'i 'akinaua fakatou'osi péa na fiefia fakataha" (T&F 50:22).

Ko e tohi fakahinohinó ni ko ha ma'u'anga tokoni lelei ia ki he ngaahi fāmili. Te ke lava ke ngāue'aki hono ngaahi fehu'í ke langaki 'aki ha fepōtalanoa 'aki 'oku fakatefito 'i he ongoongolelei. 'Oku 'i he ngaahi vahé takitaha ha fokotu'u ki he fealēlea'aki 'a e fāmili. Mahalo na'a fie ma'u 'e he kau mēmipa 'o e fāmili ke nau vakai ki he ngaahi fokotu'u ko 'ení 'i he'enua teuteu 'a e ngaahi lēsoni ki he efiafi fakafāmili.

"Ko e Makatu'uloto 'o 'Etau Tui Fakalotú"

1

Ako 'i he fa'a lotu 'a e ngaahi folofola ko 'ení: 1 Nifai 13:38–41; 19:23; 2 Nifai 25:21–22; 27:22; 29:6–9; Molomona 8:26–41; 'Eta 5:2–4; Molonai 1:4; 10:3–5; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 10:45–46; 20:8–12; 84:54–58. Toe ako foki mo e

fakamatala 'i he talateu ki he Tohi 'a Molomoná.

- Fakatatau mo e palakalafi hono ua 'o e peesi talamu'aki 'o e Tohi 'a Molomoná, ko e hā e taumu'a 'e tolu 'o e Tohi 'a Molomoná?

- Ko e hā e me‘a kuó ke ako mei he Tohi ‘a Molomoná ‘o fekau‘aki mo Sisū Kalaisí? ‘Oku anga fēfē hono fakamālohia ‘e he Tohi ‘a Molomoná ‘a ho‘o fakamo‘oni kia Sisū Kalaisí?
- Ko e hā ha ngaahi kongá ‘o e Tohi ‘a Molomoná ‘oku fakatupulaki fakalaumālie taha kiate koé?

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí ‘a e kupu‘i lea ko ‘eni ‘a Palesiteni Melioni G. Lomení:

“Oku ou ongo‘i fakapapau, kapau ‘e hanga ‘e he ongo mātu‘á ‘o lau ‘i honau ngaahi ‘apí ‘a e Tohi ‘a Molomoná pea nau fa‘a lotu ma‘u pē, ke nau malava ‘e kinautolu mo ‘enau fānaú, ‘o nofo‘ia ‘e he laumālie ‘o e tohi [ma‘ongo‘onga] ko iá hotau ngaahi ‘apí pea mo kinautolu kotoa pē ‘oku nofo aí. ‘E tupulekina ‘a e laumālie ‘o e loto‘apasiá; tupulaki

‘a e fefaka‘apa‘apa‘akí mo e fefaka‘atu‘i‘akí. ‘E mavahe atu leva ‘a e laumālie ‘o e feke‘ike‘i. ‘E ako‘i ‘e he ngaahi mātu‘á ‘enau fānaú ki ha ‘ofa mo ha poto ‘oku toe lahi ange. ‘E tokanga lahi ange ‘a e fānaú pea nau fie fanongo ki he akonaki ‘a ‘enau mātu‘á. Tupulaki ‘a e anga mā‘oni‘oni. ‘E fonumahuohua hotau ngaahi ‘apí mo ‘etau mo‘uí ‘i he tuí, ‘amanaki leleí, mo e ‘ofá—‘a e ‘ofa haohaoa ‘a Kalaisí—‘i he‘enau ‘omi ‘a e melinó, fiefiá mo e nēkeneká” (‘i he Lipooti Konifelenisi, ‘Epeleli 1980, 90; pe *Tūhulu*, ‘Okatopa 1980, 112).

Fealēlea‘aki ‘o kau ki he ngaahi tāpuaki ‘e ha‘u ki homou fāmilí ‘i ha‘amou muimui ki he akonaki ko ‘eni. Fokotu‘u ha palani ke mou ako fakafāmilí fakataha ‘a e Tohi ‘a Molomoná ‘i he ‘aho kotoa pē. Poupou‘i ‘a e mēmipa takitaha ‘o e fāmilí ke ne fatongia ‘aki ke muimui ‘i he palaní.

“Ngaahi Me‘a Kotoa Pē ‘o Fakatatau ki Hono Finangaló”

2

1 Nīfai 1–7

- Ko e taha ‘o e ngaahi me‘a na‘e fuofua hoko ‘oku fakamatala‘i ‘e he Tohi ‘a Molomoná ko e mavahe mei Selūsalema ‘a Līhai mo hono fāmilí. Ko e hā ‘a e ngaahi me‘a ne hoko tupu mei he mavahe ko ‘ení? (Vakai, 1 Nīfai 1:4–15, 18–20; 2:1–3.)
- Ko e hā na‘e fakasītu‘a‘i ai ‘e he kakai Selūsalemá ‘a e pōpoaki ‘a Līhai mo e kau palōfita kehé? (Vakai, 1 Nīfai 1:19–20; 2:12–13; 16:1–2.) Ko e hā ‘oku fakafepaki ai ha ní‘ihi ‘o e kakai ‘i he ‘ahó ní ki he ‘Eikí mo ‘Ene kau tamaio‘eikí? Ko e hā kuó ke ako meia Nīfai ‘o fekau‘aki mo hono ‘ai ke ongongofua ange ho lotó ki he ngaahi akonaki ‘a e kau palōfitá? (Vakai, 1 Nīfai 16, 19.)

- Ko e hā hono ‘uhinga ne fiema‘u ai ‘e he fāmilí ‘o Līhai ‘a e ‘ū peleti palasá? (Vakai, 1 Nīfai 3:3, 19–20; 4:15–16; toe vakai, 1 Nīfai 5:21–22; Mōsaia 1:3–7.)

‘I ho‘omou ako ‘a e 1 Nīfai 2–4, fakafehoanaki ‘a e ngaahi ‘ulungaanga ‘o Nīfai mo ia ‘oku ma‘u ‘e Leimana mo Lēmiuelá. Mahalo pē te ke tokanga makehe ki he ngaahi vahe ko ‘ení: 1 Nīfai 1:1; 2:11–13, 16, 19; 3:5, 7, 14–15, 31; 4:1, 3.

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Alea‘i ko e hā hono ‘uhinga na‘e fie ma‘u ai ‘e he fāmilí ‘o Līhai ‘a e ‘ū peleti palasá. Fakamatala‘i ‘o kau ki

he 'uhinga 'okú ke fakamālō ai 'i hono ma'u 'a e folofolá. Hili iá kole ki he kau mēmipa 'o e fāmílí ke nau 'ai ha lisi 'o honau ngaahi kaungā-me'a 'oku 'ikai te nau ma'u 'a e Tohi 'a Molomoná. Fakakaukau 'i he fa'a lotu

ki ha ngaahi founa ke foaki ange ai 'a e Tohi 'a Molomoná ki ha ni'ihí pē ko e kakai kotoa ko 'ení. Mahalo pē te ke loto ke foaki ange ki he mēmipa taki taha 'o e fāmílí ha Tohi Molomona ke nau foaki ki he ni'ihí kehé.

Ko e Vīsonē 'o e 'Akau 'o e Mo'uí

3

1 Nīfai 8–11; 12:16–18; 15

'I ho'o ako 'a e fakamatala ki he vīsonē 'o e 'akau 'o e mo'uí, vakai ki he ngaahi faka'ilonga ko 'ení mo honau ngaahi 'uhingá:

'Akau 'o e mo'uí (1 Nīfai 8:10; 11:8–25)

Fua 'o e 'akau 'o e mo'uí (1 Nīfai 8:10–18, 30; 15:36; toe vakai, T&F 14:7)

Va'a ukameá (1 Nīfai 8:19–24, 30; 11:25; 15:23–24)

'Ao fakapo'ulí (1 Nīfai 8:23–24; 12:17)
Vaitafe 'ulí (1 Nīfai 8:13, 26, 32; 15:26–29)

Fu'u fale lahi mo 'ata'ataá (1 Nīfai 8:26–28, 31, 33; 12:18)

- 'I he taimi ne fakahā ange ai kia Nīfai 'a e 'akau 'o e mo'uí, na'á ne fehu'i ke ne 'ilo hono 'uhingá (1 Nīfai 11:8–11). Ko e hā e me'a na'á ne 'ilo 'oku fakafongā'i 'e he fu'u 'akau? (Vakai, 1 Nīfai 11:21–25.) Ko e hā e me'a ne mamata ki ai 'a Nīfai 'a ia na'á ne tokoni'i ia ke mahino lelei ange 'a e 'ofa 'a e 'Otuá? (Vakai, 1 Nīfai 11:13–21, 24, 26–33; toe vakai, Sione 3:16.)
- Na'e fēfē hono fakamatala'i 'e Nīfai mo Lihai 'a e 'akau 'o e Mo'uí? (Vakai, 1 Nīfai 8:10–12; 11:8–9, 23; 15:36.)
- Na'e mamata 'a Lihai 'i ha vīsonē "ki ha ngaahi ha'oha'onga kakai ta'efa'alaua" (1 Nīfai 8:21). 'E lava

pē ke vahevahe 'a e kakai ni ki ha fa'ahinga 'e fā 'o fakatatau mo 'enau fakakaukau ki he 'akau mo hono fuá. Lau 'a e 1 Nīfai 8:21–23, peá ke vakai'i 'a e fa'ahinga ko 'eni 'e faá. 'E fēfē 'a ho'o vakai'i 'a e fa'ahinga ko 'eni 'e faá? 'Oku anga fēfē ha mahino ki māmani 'i he 'ahó ni 'a e fa'ahinga me'a ko 'ení? Ko e fē fa'ahinga 'okú ke pehē 'okú ke kau aí?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmílí

Fakahoko 'a e 'ekitiviti ko 'ení ke tokoni ke mahino lelei ange ki he fāmílí 'a e vīsonē 'o e 'akau 'o e mo'uí:

Ha'iha'i ha mata 'o ha taha 'i he fāmílí pea 'ai ke tāfokifoki takai. Fakamatala'i ange 'oku fakafongā'i 'e he tokotaha 'oku ha'i hono matá 'a e fu'u 'ao fakapo'ulí. Hili iá fokotu'u ha tā 'o e Fakamo'uí 'i ha fa'ahinga feitu'u pē 'i he lokí. Fakatukupaa'i 'a e tokotaha 'oku ha'iha'i hono matá ke 'alu ki he fakatātaá pea 'oua na'a tokoni ha taha kiate ia. Ko e taimi 'e mahino ai he 'ikai lava ke a'u ki he fakatātaá, 'ai ha taha 'i he fāmílí ke tu'u 'i he ve'e fakatātaá, 'o pukepuke 'a e mui'i afo 'e tahá (ko hono fakafongā'i ia 'o e va'aukameá). 'Ai ha taha kehe 'o e fāmílí ke ne pukepuke 'a e mui'i afo 'e tahá. Hili iá, 'ai 'a e tokotaha 'oku ha'iha'i hono matá ke ne ala 'o puke 'a e afó pea piki atu ai ki he fakatātaá.

“Ngaahi Me’a Na’á ku Mamata Ki Ai Lolotonga ‘Eku Ma’u ‘a e Laumālié”

4

1 Nīfai 12–14

- ‘Oku fakamatala’i ‘e he 1 Nīfai 12, ‘a ‘ene vīsone ki he kaha’u ‘a hono ngaahi [hakó], pea mo e hako ‘o hono ongo ta’oketé. ‘Oku fakafongā’i fēfē ‘e he ngaahi faka’ilonga ‘i he vīsone ki he ‘akau ‘o e mo’uí (pupunga ‘ao fakapo’ulí, fu’u fale lahi mo ‘ata’ataá, mo e vaitafe ‘ulí) ‘a e vaivai’anga ‘o e ngaahi hako ‘o Nīfai?
- Ko e hā ‘a e me’a ne mamata ‘a Nīfai na’e fokotu’u ‘i he lolotonga ‘o e ngaahi pule’anga ‘o e kau Senitailé”? (Vakai, 1 Nīfai 13:4–5.) Ko hai ‘a e tupu’anga ‘o e fu’u Siasi lahi mo fakalieliá? (Vakai, 1 Nīfai 13:6.)
- Ko e hā e me’a na’e fai ‘e he fu’u Siasi Lahi mo Fakalieliá ki he Tohi Tapú? (Vakai, 1 Nīfai 13:20–26.) Ko e hā hono ‘uhingá? (Vakai, 1 Nīfai 13: 27.) Ko e hā e ní’ihi ‘o e ngaahi tokāteline ‘oku faingata’a ke mahino ‘i he Tohi Tapú ka ‘oku mahinongofua mo mahu’inga ia ‘i

he Tohi Molomoná? ‘Oku tokoni’i fēfē’i ‘e he Tohi ‘a Molomoná ‘a e Tohi Tapú ke toe mahino ange mo he fakatupulaki ho’o fakamo’oni ki he Tohi Tapú?

- Na’e mamata ‘a Nīfai, neongo ‘e tokosi’i e kāingalotu e Siasi ‘o e ‘Eiki ‘i he ngaahi ‘aho faka’osí, ka te nau lava ‘o kātekina ‘a e fakatanga ‘a e fu’u Siasi lahi mo fakalieliá. Ko e hā e me’a na’e mamata ‘a Nīfai ne teunga’aki ‘e he Kāingalotu ‘o e ‘Otuá? (Vakai, 1 Nīfai 14:14). ‘E anga fēfē ha’o “teunga ‘aki ‘a e anga-tonú pea mo e mālohi ‘o e ‘Otuá?”

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilií

Lau fakafāmili ‘a e ngaahi veesi kuo fili mei he 1 Nīfai 12–14. ‘I ho’omou ako ‘a e ngaahi vahe ko ‘ení, toe tokanga ange ki he ngaahi kikite ‘a Nīfai. Fokotu’u ange ke nau faka’ilonga’i ‘a e ngaahi kikitē ‘i he’enua lolofolá. ‘Ai ha lisi ‘o e ngaahi kikite kuo ‘osi fakahokó.

“Fakafanongo ki he Mo’oní pea Tokanga ki Ai”

5

1 Nīfai 16–22

‘I ho’omou ako ‘a e 1 Nīfai 16–18, mou vakai ki he ngaahi founa na’e fakatātā ‘aki ‘e Nīfai ‘a e talangofuá, tuí, mo e loto-to’á. Fakakaukau ki ha ngaahi founa te ke lava ‘o muimui ai ki he sīpinga ‘a Nīfai.

- Na’e kehekehe fēfē ‘a e founa ne fai ‘e Nīfai ki he ‘ahi’ahí pea mo ia ne fai ‘e hono fāmilií? (Fakafehoanaki ‘a e 1 Nīfai 18:16 mo e 1 Nīfai 16:18–20, 34–36; 17:21.) ‘E anga

fēfē ha’atau ikuna’i ‘a e lāungá ‘i he taimi ‘oku tau fehanganagai ai mo e ‘ahi’ahí?

Ako ‘a e ngaahi potu lolofola ko ‘eni ‘oku fekau’aki mo e talangofua ki he ngaahi fekau ‘a e ‘Otuá. Mahalo na’a mou fie faka’ilonga’i ‘a e ngaahi potu lolofola ko ‘eni.

1 Nīfai 3:7

1 Nīfai 17:3

T&F 82:10

T&F 130:20–21

‘Ēpalahame 3:25

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

‘Omi ha kongā maea ‘e ua—ko e kongā ‘e tahá ‘oku kei lelei ‘aupito pea ko e tahá kuo homohomo mo movete hono fií. Fakahā ange ‘a e kongā ‘oku kei lelei pea fakamatala‘i ange kuo fi ia mei ha ngaahi tu‘oni filo lahi. Fakamatala‘i ange ‘oku mahu‘inga ke fā‘ūtaha ‘a e ngaahi tu‘oni filo ‘o e maea kuo fií, ‘oku pehē pē ‘a e mahu‘inga ke fakataha ‘a e ngaahi fāmilí. Hili iá, fakahā ange ‘a e maea kuo moveté. Fakamatala‘i ange ‘oku

ngāvaivai ‘a e maea‘i he taimi ‘oku moveteveve ai, ‘oku pehē pē ‘a e ngāvaivai ‘a e fāmilí ‘i he taimi ‘oku ‘ikai ke nau fā‘ūtaha ai.

Toe fakamanatu ‘a e fakamatala ‘i he 1 Nīfai 16–18. Fakakaukau angé ki he anga hono uesa ‘e he tō‘onga fakatāutaha ‘o e fāmilí ‘o Līhai ‘a e uouangataha ‘a hono fāmilí. Fealēlea‘aki ‘o fekau‘aki mo e me‘a te ke fai fakataha mo ho fāmilí ke mou toe uouangataha ange ai.

“‘Ata‘atā ke Fili ‘a e Tau‘atāina mo e Mo‘ui Ta‘engatá”

2 Nīfai 1–2

‘Oku hā ‘i he 2 Nīfai ‘a e akonaki ‘a Līhai ki hono ngaahi fohá kimu‘a sí‘i pē peá ne pekiá. ‘I ho‘omou ako ‘a e vahe ko ‘ení, mou vakai ki ha ngaahi me‘a mahino ne akonekina ‘e Līhai ke fai ‘e hono ngaahi fohá pea pehē ki he ngaahi tāpuaki na‘á ne palōmesi ange te nau ma‘u kapau te nau talangofua ki he‘ene akonakí.

‘I ho‘omou ako ‘a e 2 Nīfai 2, vakai ki he ngaahi fo‘i lea ko e *tau‘atāina, ngāue* mo e *fili*. Mahalo na‘a mou fie ma‘u ke faka‘ilonga‘i kinautolu ‘i ha‘amou ma‘u. Fakakaukau ki he mahu‘inga ‘o e ngaahi fo‘i lea ko ‘ení.

- Lau ‘a e 2 Nīfai 2:6–8. ‘E anga fēfē ha‘amou “fakahā ‘a e ngaahi me‘a ni”? ‘E anga fēfē ‘a e hoko ho‘o fakahā e ngaahi me‘a ko ‘ení ke ne fakafōtunga ho‘o hounga‘ia ‘i he feilaulau Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí.
- Lau ‘a e 2 Nīfai 2:15–25 pea mou vakai ki he (1) tu‘unga ne ‘i ai ‘a ‘Atamā mo ‘Ivi ki mu‘a ke na kai ‘a e fua‘i‘akau na‘e tapuí (2) fakafepaki ne na a‘usia hili ‘ena kai ‘a e fua ‘o e ‘akaú. Ko e hā ‘a e ngaahi tāpuaki te mou lava ‘o ma‘u koe‘uhí ko e Hinga

‘a ‘Atamā mo ‘Ivi pea ‘okú ne fakatupu ‘a e fepaki tu‘u ‘i he māmaní (Vakai, 2 Nīfai 2:23–27; Mōsese 5:10–12.)

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Fakamatala‘i ange ‘oku fa‘a fai ma‘u pe ‘e he kau faifekau ha ngaahi fehu‘i ‘a ia ‘oku tali mahino mai ‘e he Tohi Molomoná. Fakaafe‘i ‘a e fāmilí ke nau fakafofonga‘i ‘a e ngafa ‘o e kau faifekau ko ē ‘oku nau fai ‘a e ngaahi fehu‘i ko ‘eni ‘i laló. ‘Ai ke nau tali ‘a e ngaahi fehu‘i ‘aki ha‘anau faka‘aonga‘i ‘a e ngaahi fakamo‘oni mei he 2 Nīfai 2.

1. Ko e hā ho‘o ‘uhinga ‘okú ke pehē ai ko e Fakamo‘uí ko Sisú? (Vakai 2 Nīfai 2:5–10.)
2. Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku fakatou fakangofua ai pē ‘e he ‘Otuá ‘a e lelei mo e koví ‘i māmaní? (Vakai, 2 Nīfai 2:11–13.)
3. ‘Oku ‘ikai teu fiema‘u ke lahi ‘a e ngaahi fekaú. ‘E fakangatangata koā ‘eku tau‘atāina kapau te u muimui ‘i he ngaahi akonaki ‘a Sisú? (Vakai, 2 Nīfai 2:26–29.)

“Oku Ou ‘Ilo’i ‘a e Tokotaha ‘oku Ou Falala Ki Aí”

7

2 Nīfai 3–5

- ‘I ho’omou ako ‘a e 2 Nīfai 3, vakai ki he ngaahi akonaki fekau‘aki mo e Palōfita ko Siosefa Sāmítá. ‘Oku anga fēfē hono tāpuekina kimoutolu tu‘unga ‘i he ngaahi ngāue ‘a Siosefa Sāmítá?
- Na’e anga fēfē hono ma’u ‘e Nīfai ‘a e ‘amanakí neongo ne “kāpui ia” ‘e he ngaahi ‘ahí‘ahí mo e angahalá? (Vakai, 2 Nīfai 4:18–25.) ‘Oku anga fēfē hono tokoni‘i koe ‘e ho’o manatu‘i ‘a e ngaahi tāpuaki kuó ke ma’u ‘i he kuo hilí tu‘unga ‘i he ngaahi taimi ‘o e faingata‘á?

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmílí
Mou lau fakataha mo e fāmílí ha konga pe ko e kotoa ‘o e 2 Nīfai 4:15–35. Fakahā ange ‘oku fa’a ui ‘i he taimi ‘e ní‘ihi ‘a e fakamatata ko ‘ení “ko e Saame ‘a Nīfai.” ‘Okú ne fakamatata‘i ha ní‘ihi ‘o e ngaahi ongo loloto taha ‘a Nīfai. Alea‘i ko e hā hono ‘uhinga ‘oku mahu‘inga ai ke ke “hiki he taimi ‘e ní‘ihi ‘a e ngaahi me‘a ‘o [hotau] ngaahi laumālié” ‘o hangē ko ia na’e fai ‘e Nīfai. (2 Nīfai 4:15.) Poupou‘i ‘a e fāmílí ke nau fa’a tohi ‘o kau ki he ongo ‘oku nau ma’ú. Te nau lava ke lekooti ‘a e ongo ‘oku nau ma’ú ‘i ha fo’i maau pe hiva fakahikihiki.

“Hono ‘Ikai Lahi ‘a e Anga-lelei ‘a Hotau ‘Otuá”

8

2 Nīfai 6–10

- ‘Oku hā ‘i he 2 Nīfai 9 ha lea ‘a Sēkope, ko e taha ia ‘o e tehina sí‘isi‘i ‘o Nīfai, ‘o fekau‘aki mo e Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí, ‘a ia ko ha konga mahu‘inga ia ‘o e palani ‘o e fakamo‘uí. ‘Oku mahu‘inga ke tau ‘ilo’i lelei ‘a e ‘uhinga ‘o e *mate fakaesinó* mo e *mate fakalaumālié* koe‘uhí ke mahino kiate kitautolu ‘a e ngaahi akonaki ‘o e vahe ko ‘ení. Vakai ki he faka‘uhinga‘i ‘o e ngaahi fo’i lea ko ‘ení mei he Tikisinale ‘o e Tohi Tapú, “Maté,” peesi 655.
- Ko e hā e me’a na’e fai ‘e he Fakamo‘uí ke ne ikuna‘i ai ‘a e mate fakaesinó mo e mate fakalaumālié? (Vakai, 2 Nīfai 9:5–7, 21–22; toe vakai, Luke 22:44; Mōsaia 3:7; T&F 19:16–19.)
 - Fakatata ki he lau ‘a Sēkopé, ko e hā ha ní‘ihi ‘o e ngaahi me’a kuo

pau ke tau fai ke “fakahaofi ai kitautolu ‘i he pule‘anga ‘o e ‘Otuá,” pe fakangofua ke tau nofo ‘o ta‘engata ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá? (Vakai, 2 Nīfai 9:18, 21, 23–24, 39, 41, 50–52.)

- Ko e hā ha ní‘ihi ‘o e ngaahi ‘ulungaanga mo e ngaahi tō‘onga ‘okú ne ta‘ofi kitautolu mei he ngaahi tāpuaki kotoa ‘o e Fakalelei? (Vakai, 2 Nīfai 9:27–38.)
- Na’e kikitē‘i ‘e Sēkope ‘e “‘auha ‘a e hako ‘o Nīfai ‘i he kakanó koe‘uhí ko e ta’e tuí,” pea ‘e kalusefai ‘e he kau Siu ‘i Selūsalemá ‘a e Fakamo‘uí pea ‘e fakamovetevete ‘akinautolu koe‘uhí ko ‘enau ngaahi angahalá (2 Nīfai 10:2–6). Ko e hā e me’a ‘a e ‘Eikí te ne fai ki he kakai ko ‘ení ‘i he taimi te nau tui ai kiate lá pea mo

fakatomala mei he'enua ngaahi angahalá. (2 Nifai 10;2, 7–8, 21–22; toe vakai ki he 1 Nifai 2:15–16; 2 Nifai 9:1–3, 53; 30:2.) 'Oku anga fēfē 'ene hoko fakafo'ituitui mai kia kitautolú?

Fakakaukau angé pe 'oku anga fēfē hono fakamālohia 'e he ngaahi fo'i lea mo e ngaahi fakamatala 'i he ngaahi veesi ko 'eni 'a e 'uhinga 'o e lea 'a Sēkopé:

2 Nifai 9:10 2
2 Nifai 9:14 2
2 Nifai 9:18 2

Nifai 9:28
Nifai 9:39
Nifai 9:51

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Fakaafe'i 'a e fāmilí ke nau alea'i 'a e ngaahi me'a kuo fai fakafo'ituitui pea pehē kia kinautolu kotoa 'e he Fakamo'uí.

“Oku Manako 'a Hoku Lotó 'i he Ngaahi Lea 'a Īsaiá”

2 Nifai 11–25

Kimu'a ke mou kamata ako 'a e ngaahi akonaki 'a Īsaiá 'i he 2 Nifai 11–15, mou tomu'a lau 'a e lea ko 'eni 'a 'Eletá Poiti K. Peeká:

“Ko e tohi 'o e folofolá 'a e Tohi 'a Molomoná. Ko ha fakamo'oni ia 'e taha kia Sisū Kalaisi. Na'e tohi ia 'i he lea faka-Tohi Tapu, ko e lea 'a e kau palōfita.

“Ka ko hono kongá lahi 'okú ne ngāue'aki 'a e lea mahinongofua hangē ko e Fuakava Fo'ou, mo e ngaahi lea hangē ko e, *lea, na'e hoko 'o pehē*, mo e ngaahi lea mahinongofua peheé.

“He 'ikai te ke lau ha peesi lahi 'i he tohi kae 'oua kuo mahino kiate koe 'a e leá pea 'e toe mahinongofua ange hono fakaleá. Ko hono mo'oni, ko e tokolahi 'o e to'utupú 'oku mahinongofua pē kia kinautolu hono fakalea 'o e Tohi 'a Molomoná.

“Pea 'i he kamata ke lele lelei ho'o lau, te ke fetaulaki ai mo ha ki'i me'a te ne ta'ofi ho'o lau. 'E mafuli leva 'a e sipinga fakaleá ia ki he sipinga fakalea 'o e ngaahi kikite 'i he Fuakava Motu'á. 'Oku tōtōholo ha ngaahi vahe 'oku nau toe fakalea mai 'a e ngaahi kikite 'a e palōfita ko Īsaiá 'i he Fuakava

Motu'á. 'Oku hangē ia ko ha tūkia'angá pe feitu'u 'oku vakai'i ai 'a e kau fononga 'i he halá 'a ia 'e 'ikai lava ke fakalaka atu ai ha taha 'o ka 'ikai ke ne fu'u fie 'ilo mo'oni.

“Mahalo pe na'a 'ahi'ahi'i foki mo kimoutolu ke ngata ai ho'omou lau, 'oua mu'a na'a mou ta'ofi ai! 'Oua 'e tuku ho'omou lau. Hoko atu pe 'i he ngaahi vahe mahinongata'a 'o e ngaahi kikite 'i he Fuakava Motu'á, neongo 'oku si'si'i pe 'a e me'a 'oku mahino kia kimoutolú. Hoko atu pe, neongo 'okú ke huke pe mo vakai'i fakavave 'a e peesi 'o e tohi. Hoko atu pe, neongo ko ho'o me'a pe 'oku fáí ko e sio ki he ngaahi leá. . . .

“ . . . 'Oku 'i ai ha taumu'a 'a e 'Eikí ki hono fakatolonga mai 'o e ngaahi kikite 'a Īsaiá 'i he Tohi 'a Molomoná, neongo 'enua hoko ko e me'a ta'ofi kakai ki he kau lau tohi.

“Ko kinautolu 'oku 'ikai ke nau fakalaka atu 'i he ngaahi vahe 'o Īsaiá, 'oku 'ikai ke nau ma'u 'a e ngaahi koloa mahu'inga fakatāutaha 'oku lava ke tānaki atú kapau na'a nau lau” (‘i he Conference Report, Apr. 1986, 76–77; pe *Tūhulu*, Siulai 1986, 63).

“Okú Ne Fakaafe’i ‘a Kinautolu Kotoa Pē Ke Nau Ha’u Kiate Ia”

10

2 Nīfai 26–30

‘I he 2 Nīfai 26–30 ‘oku ‘i ai ha ngaahi kikite mālohi ‘o fekau’aki mo e ngaahi ‘aho faka’osí. ‘Oku kikite ai ‘a Nīfai ki he kakai ‘e kākaa’i ‘e Sētané pea te nau he mei he mo’oní. Ka neongo iá, na’á ne toe mamata foki ki hono toe Fakafoki mai ‘o e ongoongoleléi pea mo e ngaahi tāpuaki ‘e foaki ki he kau anga-tonú.

- Ko e hā ha ni’ihi ‘o e ngaahi sīpinga ‘o e founga ‘a Sētane ke kākaa’i ‘aki kitautolu ‘oku hā ‘i he 2 Nīfai 28. ‘E anga fēfē ha’o faka’ehi’ehi ke ke ikuna’i ‘a e ngaahi founga ko ‘ení? (Vakai, 1 Nīfai 15:24; 2 Nīfai 28;30; ‘Alamā 17:2–3; Molonai 7:15–19; T&F 21:1–6; 46:7.)
- Ko e hā ‘oku totonu ai ke tau ako ‘a e Tohi ‘a Molomoná ke tānaki mai ki he Tohi Tapú? (Vakai, 2 Nīfai 29:4–14; toe vakai, 2 Nīfai 28:30.)

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

‘Ai ha mēmipa ‘o e fāmilí ke tu’u ‘i loto-mālie ‘o e lokí. Fakamatala’i ange ‘i he fakatātā ko ‘ení, ‘oku fakafofonga’i ‘e he tafa’aki to’omata’ú ‘a e ngaahi me’a lelei kotoa pē ‘e lava ke fai ‘i he mo’uí. ‘Oku toe fakafofonga’i ‘e he taupotu taha ki to’omata’ú ‘a e ngaahi me’a lelei taha ‘e lava ke fakahoko ‘i he

mo’uí. ‘I he tafa’aki to’ohemá ‘okú ne fakafofonga’i ‘e ia ‘a e ngaahi me’a hala kotoa pē ‘e lava ke fakahoko ‘i he mo’uí. Pea ko e taupotu taha ki to’ohemá ‘okú ne fakafofonga’i ‘e ia ‘a e ngaahi me’a kovi taha ‘e lava ke fakahoko ‘i he mo’uí.

Fakamatala’i ange na’e fakahā mai ‘e ‘Eletā Lisiate G. Sikoti ha lēsoni fakataumu’a meimei tatau. Na’á ne toki fakatokanga’i: ‘Oku fu’u faingata’a ke tau fakafaikehekehe’i ‘i lotomālie ‘a e totonú mei he halá. ‘Oku ngāue ‘a Sētane ‘i he konga ‘i lotó mo e kakai anga-tonú. . . . ‘Oku faingofua heni ke tau puputu’u. Nofu lelei ‘i he feitu’u fakafo ‘o e lelei ‘a ia kuo faka’uhinga’i ‘e he ‘Eikí, pea he ‘ikai ke ‘i ai ha’o palōpalema mo e ‘ahi’ahi. Kapau ‘oku ‘ikai ke ke fakapapau’i ha fa’ahinga me’a ‘oku lelei ke ke sio ki aí, fanongo ki ai, fakakaukau ki ai, pe fai, peá ke faka’ehi’ehi mei ai. ‘E lava pē ke ke fakataumu’a ki he tauhele ‘a Sētané” (“Faitotonu,” *Tūhulu*, Sune 1997, 53–54).

Mou alea’i pe ‘oku anga fēfē ‘a e kau ‘a e fakatātā ko ‘ení ki he ngaahi fili mo e ngaahi ‘ahi’ahi ‘oku fehangahangai mo e fāmilí ‘i he ‘aho takitaha.

“Vilitaki Atu Kimu’a ‘i he Tu’u-Ma’u ‘Ia Kalaisi”

11

2 Nīfai 31–33

- Na’e kamata ‘e Nīfai ‘ene tohi faka’osí ‘aki ‘ene pehē, “lea ‘o fekau’aki mo e tokāteline ‘o Kalaisi” (2 Nīfai 31;2). Fakatefito ‘i he ngaahi

akonaki ‘a Nīfai ‘i he 2 Nīfai 31, te ke faka’uhinga’i fēfē’i ‘a e “tokāteline ‘o Kalaisi”?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Teuteu'i 'a e tēpile kai ke mou kai fakataha ai, peá ke fakahā ange ki he fāmilí te ke 'omi 'enau me'akaí. Ko e taimi ko ē te nau tangutu ai 'i he tēpilé, 'oange kia kinautolu ha me'atokoni 'oku si'isi'i ange 'i he me'atokoni anga-maheni. Hili iá pea toki hoko atu 'a e fealēlea'aki:

- 'Oku lava fēfē ke tau fakafehoanaki 'etau ako 'a e folofolá ki hano ma'u si'isi'i pe 'o e me'atokoni?
- Mou lau fakataha mo e fāmilí 'a e 2 Nīfai 32:3. 'Oku mou pehē ko e hā hono 'uhinga 'a e "uakai 'i he ngaahi folofola 'a Kalaisi? (2 Nīfai 32:3). Ko e hā te tau fai ke 'ai 'etau lau folofola fakafāmilí ko ha 'uakai 'i he ngaahi folofolá?

"Kumi ki he Pule'anga 'o e 'Otuá"

12

Sēkope 1-4

Lau 'a e ngaahi folofola ko 'eni ke ke toe ako lahi ange ai 'o fekau'aki mo e palōfita ko Sēkopé: 1 Nīfai 18:7; 2 Nīfai 2:1-4; 6:2-4; Sēkope 1:1-2, 18-19.

- Na'e fai 'e he palōfita ko Sēkopé ha fakatokanga fekau'aki mo e 'ofa 'i he koloá, laukaú, ta'e anga-ma'á, pea pehē ki he laulanu fakamatakali. (Sēkope 2:12-16, 22-23; 3:5, 9). Hili 'ene malanga ke fakatomala 'a e kakaí, na'á ne faka'osi 'ene malangá 'aki 'ene fakamo'oni ki he 'amanaki 'o e fakamolemolé 'o makatu'unga 'i he Fakalelei. Te tau lava fēfē ke ma'u 'a e 'amanaki 'ia Kalaisi 'a ia na'e lave ki ai 'a Sēkopé? (Vakai, Sēkope 4:4-12.)

Na'e valoki'i 'e Sēkope 'a e kau tangata Nīfai 'i he'enau ngaahi kovia honau ngaahi malí mo 'enau fānaú. (Sēkope 2:9, 31-32, 35). Kuo fai foki 'e he kau taki 'o e Siasí 'i he ngaahi 'aho ki muí ni ha fakatokanga mālohi ki he ngaahi

kovia 'i ha fa'ahinga tafa'aki pe. Kuo fakatokanga 'a e kau Palesitenisi 'Uluaki mo e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá ko "ko kinautolu fakatāutaha ko ia kuo nau maumau'i 'a e ngaahi fuakava 'o e anga-ma'á, mo ngaohi kovia 'a e ngaahi malí pe fānaú pe 'ikai lava ke fua honau ngaahi fatongia fakafāmilí, 'e ia 'a e 'aho te nau tu'u 'o fai ha fakamatata ki he me'a na'a nau fai 'i he 'ao 'o e 'Otuá" (Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani." *Tūhulu*, Nōvema 1995, 102).

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

'Ai ke lau 'e he fāmilí 'a e Sēkope 2:35. Hili iá pea fakahoko ange 'a e ngaahi fehu'i ko 'eni:

- Ko e hā e ngaahi me'a te tau fai pe lea'aki 'a ia 'e lava ke ne fakalavea'i 'a e loto 'o ha ni'ihī kehe? Ko e hā ha me'a te tau lava 'o fai te ne 'omi 'a e uouangatahá mo e 'ofa lahi ange ki hotau ngaahi 'apí?

Ko e Tala Fakatātā ‘o e ‘Ōlivé”

13

Sēkope 5–7

‘Oku hā ‘i he Sēkope 5 ha tala fakatātā meia Seinosi, ko ha palōfita Hapelū ‘oku toutou lave ki ai ‘i he Tohi ‘a Molomoná. Ko e tala fakatātā ko ha talanoa ‘oku ngāue‘aki ke fakamatala‘i pe fakafofonga‘i ha me‘a kehe ‘e taha. ‘E lava ‘e he siate ko ‘eni ‘o fakatupulaki ‘a ho‘o ‘ilo ki he fakatātā:

Faka‘ilonga	‘Uhingá
Ngoue Vainé	Ko e māmani’
Pule ‘o e Ngoué	Sīsū Kalaisi
‘Ōlive koló	Ko e fale ‘o ‘Isilelí, ko e kakai fuakava ‘a e ‘Eikí
‘Ōlive vaó	Kau Senitailé (ko e kakai ‘oku ‘ikai fanau‘i ‘i he fale ‘o ‘Isilelí)
Ngaahi va‘á	Ngaahi kulupu ‘o e kakai

Faka‘ilonga	‘Uhingá
Kau tamaio‘eikí	Ko e kau Palōfita mo e ní‘ihi kehe ‘oku ui ke ngāué
Fua‘i‘akau	Mo‘ui pe ngaahi ngāue ‘a e kakai

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Fakamatala‘i ange ko e kau tamaio‘eiki ‘oku lave ki ai ‘i he Sēkope 5:61–72 ko e Kau Mā‘oni‘oni ia ‘i he ngaahi ‘aho kimuí ní ‘oku nau vahevahe atu ‘a e ongoongoleléi (T&F 133:8). Fakamatala‘i ha ngaahi founa ‘e lava ai ‘a e kau mēmipa ‘o e fāmilí ‘o mateuteu ke nau vahevahe atu ‘a e ongoongoleléi, ‘o fakatou tatau pe ki he kau faifekau taimi kakató pea mo e ngaahi ‘ekitiviti faka‘ahó. Fokotu‘u ha taumu‘a te ne tokoní ‘a e kau mēmipa ‘o e fāmilí ke nau toe mateuteu lelei ange ke fai ha ngāue fakafaifekau.

“Ki ha Taumu‘a Fakapotopoto”

14

‘Īnosi, Seilomi, ‘Amenai, Ngaahi Lea ‘a Molomoná

- Na‘e anga fēfē hono fakamatala‘i ‘e ‘Īnosi ‘a ‘ene lotu ki he ‘Eikí? (Vakai, ‘Īnosi 1:2.) Ko e hā e me‘a ‘okú ke ako ‘o kau ki he fakatomalá mei he‘ene fakamatala ki he fekumi ki he fakamolemolé.
- Te tau lava fēfē ke tau “foaki [hotau] laumālié kotoa ko ha feilaulau” ki he Fakamo‘uí? (‘Amenai 1:26).
- Ko e hā e me‘a na‘e lea‘aki ‘e Molomona ko e taumu‘a ia ‘o e kakato ‘o e lekooti toputapu na‘á ne fakanounou‘i? (Vakai ki he Ngaahi Lea ‘a Molomoná 1:2, 8, toe vakai ki he mu‘aki peesi ‘o e Tohi ‘a Molomoná.) Ko e hā ‘oku mahu‘inga ai ke te lau ‘a e Tohi ‘a Molomoná peá te manatu‘i ‘a e taumu‘a ko iá ‘i he taimi ‘okú te lau aí?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí
 Fakamatala'i ange ko e kau fa'u tohi 'o e tohi 'a 'Īnosí, Seilomi mo 'Amenai na'e fekau'i ke nau fakatolonga mo tākaki ki he lekooti honau kakaí. Kuo toe fale'i foki mo e Kāingalotú ke nau

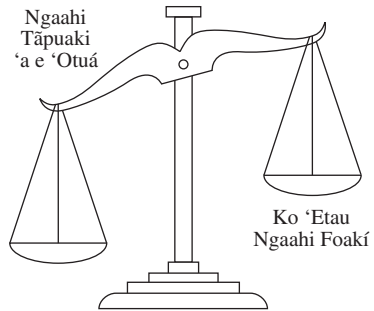
hiki mo tauhi 'a e hisitōlia fakatāutaha mo fakafāmilí. Kapau 'oku ma'u ha tohinoa ha'o kui, peá ke lau fakataha mo e fāmilí hano kongā. Alea'i 'a e mahu'inga 'o hono tauhi 'o e tohinoa fakatāutahá mo e hisitōlia fakafāmilí.

“'Oku Mou Mo'ua Ma'u Ai Pē ki Ho'omou Tamai Fakalangí”

15

Mōsaia 1–3

- Lolotonga 'a e Pule 'a e Tu'i ko Penisimaní, ko e hā e faikehekehe 'i he vaha'a 'o e kau Nifai, ko ē ne nau ako 'a e folofolá mo e kau Leimana na'e 'ikai ke nau fai peheé? (Vakai, Mōsaia 1:5). 'Oku fēfē ho'o vakai ki he faikehekehe ko 'eni 'oku hā 'i he 'ātakai 'o e 'ahó ni?
- Lau 'a e Mōsaia 2:20–21, 34. 'Oku 'uhinga ki he hā 'a 'ete hoko ko e “kau tamaio'eiki ta'e'aonga” 'a ia 'oku nau “mo'ua ta'engata ki he . . . Tamai Hēvaní”? Ko e hā 'oku tau hoko ai pe ko e kau tamaio'eiki ta'e'aonga ki he 'Otuá 'o kapau 'oku tau tauhi mo fakahihiki'i Ia 'aki hotau laumālié kotoa? (Vakai, Mōsaia 2:22–25; toe vakai ki he fakatātā 'i he peesi ko 'ení.) Ko e hā 'oku ako'i mai heni 'o fekau'aki mo e 'ofa 'a e Tamai Hēvaní kia kitautolú?
- Ko e hā e me'a 'okú ke ako 'i he Mōsaia 2–3 'o fekau'aki mo e Fakalelei 'a Sisū Kalaisí?

Fehu'i ange ki he kau mēmipa 'o e fāmilí pe ko e hā hono 'uhinga 'oku 'ikai ke palanisi ai 'a e sikeili ko 'ení. Hili iá 'ai ke nau lau 'a e Mōsaia 2:20–25. 'I he'enu laú, fakaafe'i kinautolu ke nau vakai ki ha ngaahi me'a te tau lava ke foaki ki he 'Eiki pea mo e ngaahi tāpuaki 'okú Ne foaki maí. Hiki 'a e ngaahi foaki 'i he tafa'aki 'o e sikeili kuo fakahingoa “Ko 'Etau Ngaahi Foaki. Hiki 'a e ngaahi tāpuaki 'a e 'Otuá 'i he tafa'aki 'o e sikeili kuo tohi ai *Ko e Ngaahi Tāpuaki 'a e 'Otuá*. Tokoni'i 'a e kau mēmipa 'o e fāmilí ke nau 'ilo'i te tau mo'ua ma'u ai pe kiate Ia. Fakahaa'i ho'o hounga'ia 'i he ngaahi tāpuaki 'a e 'Otuá.

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Tā ha sikeili 'i ha la'i pepa, 'o hangē ko ia 'oku hā atu 'i 'olungá.

Mōsaia 4–6

- ‘Oku mou pehē ko e hā hono ‘uhinga na’e fakamamafa’i ai ‘e he Tu’i ko Penisimani ‘a e “ta’ea’ongá” mo e ta’etaau ‘a hono kakai? (Vakai, Mōsaia 4: 5–8, 11–12.) Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku mahu’inga ai ke tau ‘ilo’i ‘etau fakafalala ki he ‘Eiki’?
- Fakataua ki he Tu’i ko Penisimani ko e hā ‘a e ngafa ‘o e mātu’á ki he’enua fānau? (Vakai, Mōsaia 4:14–15.)
- Na’e ako’i ‘e he Tu’i ko Penisimani ‘a hono kakai ke nau tokanga ki he masivá (Mōsaia 4:16–17, 22). Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku fu’u “fiema’u lahi ai ke tau fakatomala” kapau ‘oku tau fakafisi ke tokoni ki he masivá? (Vakai, Mōsaia 4:18–23.) Ko e hā ‘a e tu’unga ‘oku tau hoko kotoa ai ko e kau kolekolé? (Mōsaia 4:19–20.)
- Ko e hā ‘a e fale’i na’e fai ‘e he Tu’i ko Penisimani ki he kau masiva na’e ‘ikai ke nau fie foaki ‘enua koloá? (Vakai, Mōsaia 4:24–25.) ‘E lava fēfē ke ke fakatupu ha loto ‘ofa neongo pe ko e hā ho tu’unga fakap’angá?
- Na’e ako’i ‘e he Tu’i ko Penisimani hono kakai ke nau faka’ehi’ehi mei he angahalá pea tauhi ‘enua tukupā

ki he ‘Otuá, ‘a e pau ke nau tokanga’i ‘enua ngaahi fakakauká, ngaahi leá, mo ‘enua ngaahi ngāué (Mōsaia 4:29–30). ‘Oku fekau’aki fēfē ‘a e fakakauká, leá mo e ngāué?

- Ko e hā e me’a na’e fai ‘e he Laumālie ‘o e ‘Eiki ki he kakai he taimi na’e lea ai ‘a e Tu’i ko Penisimani kia kinautolú? (Vakai, Mōsaia 5:25.) Na’e mei fēfē ‘etau mo’uí mo hotau vaá kapau na’e “‘ikai ke tau toe loto ke fai kovi?
- ‘Oku ‘uhinga ki he hā ‘etau hoko ko e fānau ‘a Kalaisi? (Vakai, Mōsaia 5:2, 5–7. ‘Oku ‘uhinga ki he hā ke tau “to’o kiate [kitautilu] ‘a e huafa ‘o Kalaisi? (Vakai, Mōsaia 5:8–11.) Ko e hā te ke lava ‘o fai faka’aho ke tokoni’i ai koe ke ke tohi tongi ‘a e huafa ‘o Kalaisi ‘i ho lotó? (Vakai, Mōsaia 5:11–15.)

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí ‘a e Mōsaia 4:16–27. Alea’i ha ngaahi me’a te mou lava ke fai ke tokoni’i ‘aki ‘a e kakai masivá. Mahalo te mou fie palani ha polokalama ngāue tokoni. Mahalo te mou fie ale’ai ho’omou foaki ‘aukai pea mo e anga hono ngāue’aki.

“Ko ha Tangata Kikite . . . ‘Okú ne Hoko Ko ha Ma’u’anga Tokoni Lahi ki Hono To’u Tangatá”**Mōsaia 7–11**

‘I ho’omou ako ‘a e Mōsaia 7–11, vakai ki he ngaahi kongá ‘okú ne ako’i hono mahu’inga ‘o e muimui ‘i he fakahinohino ‘anautolu kuo uiui’i ‘e he ‘Eiki ko e kau palōfita, kau tangata kikite, mo e kau ma’u fakahaá.

- Na’e anga fēfē hono fakamatala’i ‘e ‘Āmoni ‘a e fatongia ‘o e tangata kikité? (Vakai, Mōsaia 8:16–18.) Na’e anga fēfē hono fakahoko ‘e ‘Apinetai ‘a e fatongia ‘o e tangata kikité? (Vakai ki ha sipinga pau ‘i he Mōsaia 11.)

Te tau lava 'i he taimi 'e ni'ihī 'o ma'u ha 'ilo lahi ange mei he folofolá 'aki hano fakafehoanaki ha tokoua 'i ha me'a tatau ne hoko. Faka'aonga'i 'a e siate ko 'enī ke ke fakafehoanaki 'aki 'a e Tu'i ko Noá mo e Tu'i ko Penisimaní:

Tu'i ko Noá	Tu'i ko Penisimaní
Mōsaia 11:2	Mōsaia 2:13
Mōsaia 11:3–4, 6	Mōsaia 2:12, 14
Mōsaia 11:5, 7	Ngaahi Lea 'a Molomoná 1:17–18

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Fakamatala'i ange ko e Kau Palesitenisī 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ko e kau palōfita, tangata kikite, mo e kau tangata ma'u fakahā kinautolu. Alea'i e founa 'oku hoko ai 'a e kau palōfita, kau tangata kikite mo e kau tangata ma'u fakahā 'o onopōnī 'o "aonga lahi" kia kitautolú. (Mōsaia 8:16–18.) Hili ia pea mou to e vakai ki he ngaahi malanga na'e fai 'i he 'e he Palesiteni 'o e Siasí 'i ha konifelenisi ki muí ni.

“E Huhu'i 'e he 'Otuá . . . Hono Kakaí”

18

Mōsaia 12–17

'I ho'omou ako 'a e Mōsaia 12–17, vakai ki he pōpoaki mahu'inga 'a 'Apinetai ki he Tu'i ko Noá mo 'ene kau taula'eikí. Fehu'i pē kiate koe pe ko e hā na'e loto lelei ai pē 'a 'Apinetai ke ne mate kae lava ke fakahoko 'ene pōpoakí?

- Hili hono matu'uaki 'e 'Apinetai 'a e ngaahi feinga 'a e kau taula'eikí ke “faka'ita'i iá,” ne fehu'i ange 'e ha taha 'o e kau taula'eikí 'o fekau'aki mo ha potu folofola (Mōsaia 12:19–24; toe vakai, 'Īsaia 52:7–10). Ko e hā hono 'uhinga na'e 'ikai malava ai 'e he kau taula'eikí 'o 'ilo'i 'a e potu folofola ko 'enī?” (Vakai, Mōsaia 12:25–27). 'Oku 'uhinga ki he hā 'a e pehē ke “tau fakatokanga hotau lotó ki he potó?
- 'Oku 'uhinga ki he hā 'a e “tohi 'i [hotau] lotó 'a e ngaahi fekau?” (Mōsaia 13:11). 'E anga fēfē ha tokoni hono tohi 'o e ngaahi fekau 'i ho lotó ki ho'o tauhi kinautolú?
- Ko e hā ha ngaahi me'a kuo mou ako kau ki he Fakamo'uí mei he kikite 'i he Mōsaia 14?

- 'I he faka'osinga 'o 'ene malangá, ko e hā 'a e ekinaki 'a 'Apinetai kia Noa mo 'ene kau tamaio'eikí ke nau fai? (Vakai, Mōsaia 16:13–15.) 'E anga fēfē ha'o faka'aonga'i 'a e ekinaki ko 'enī 'i ho'o mo'uí?
- Neongo 'oku ngalingali he 'ikai fie ma'u ke ke mate koe'uhí ko ho'o tuí, ko e hā ha ngaahi founa te ke lava ai 'o muimui 'i he ngaahi sipinga 'a 'Apinetai?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Mou fokotu'u mo e fāmilí ha lisi 'o ha kakai kuo hangē ko 'Apinetai, 'i he'enu fakahoko e ngaahi pōpoaki 'o e Fakalelei 'a Sisū Kalaisí neongo hono fakatu'utāmakí (hangē ko 'enī, vakai ki he Ngāue 4:1–12; 1 Nifai 1:18–20; Mōsaia 18:1–2; Hilamani 13:1–7). Kapau 'okú ke 'ilo'i ha ni'ihī 'i he fāmilí kuo nau fai ha ngāue fakafaifekau 'i ha taimi faingata'a, fakamatala 'o kau ki he me'a na'e hoko kia kinautolú. Poupou'i 'a e kau mēmipa 'o e fāmilí ke nau hiki 'a e ngaahi me'a na'e hokó 'i he'enu tohinoá.

“He ‘Ikai Faka‘atā Kinautolu ‘e ha Taha Ka Ko e ‘Eikí Pē”

19

Mōsaia 18–24

‘Oku hā ‘i he Mōsaia 18 ‘a e fuakava ‘o e papitaisó. Kimu‘a ke ke ako ‘a e vahe ko ‘ení, mou lau ‘a e lea ko ‘ení meia Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmita:

“Ko e fuakavá ko ha aleapau ia ‘i ha vaha‘a ‘o ha fa‘ahi ‘e ua pe lahi ange. ‘I he fuakava ‘o e ongoongolelé ko e ngaahi fa‘ahí ko e ‘Eikí ‘i he langí mo e tangatá ‘i māmani. ‘Oku loto ‘a e tangatá ke ne tauhi ‘a e ngaahi fekaú pea ‘oku tala‘ofa ‘a e ‘Eikí te ne tāpuakí‘i kinautolu ‘o fakatatau ki he‘enua ngāué (‘i he Conference Report, Oct. 1970, 91; or *Improvement Era*, Dec. 1970, 26).

- Ko e hā e me‘a ‘oku tau fuakava ke fai ‘i he‘etau papitaisó? (Vakai, Mōsaia 18:8–13; Molonai 6:2–3; T&20:37.) Ko e hā ‘a e tala‘ofa ‘a e ‘Eikí te ne fai ‘i he taimi ‘oku tau papitaiso aí mo tauhi ‘etau fuakava ‘i he papitaisó? (Vakai, Mōsaia 18:10, 12–13: toe vakai, 2 Nifai 31:17.)
- Ko e hā hono ‘uhinga na‘e tāpuekina vave mo lahi ai ‘e he ‘Eikí ‘a e kakai ‘o ‘Alamaá lolotonga ia ‘enua nofo pōpula ‘i he kakai ‘o Limihai?

(Fakafehoanaki ‘a e Mōsaia 21:5–15 mo e Mōsaia 23:26–27; 24:10–16.) ‘Oku anga fēfē ‘a e hoko ‘a e me‘a ni ‘i he‘etau mo‘uí?

- Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku faingofua ange ai ke fua ‘etau ngaahi kavengá “‘i he‘etau fakaongoongo ki he ‘Eikí ‘i he loto fiefia mo e fa‘a kātaki”? (Mōsaia 24:15). Ko e hā ‘a e ngaahi founga kuo fakamālohia ai koe ‘e he ‘Eikí ke tokoni‘i ke “fakama‘ama‘a [ho‘o] ngaahi kavengá”?
- Ko e hā te tau lava ke ako mei he lea ‘a Limihai ki he kakai mo e ngaahi lea ‘a “‘Alamā ki he kakai ‘o fekau‘aki mo e fakahaofi mei he pōpulá ki he angahalá? (Vakai, Mōsaia 7:33; 21:14; 23:23; 29:18–20; toe vakai, T&F 84:49–51.)

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Alea‘i ‘a e ngaahi fehu‘i ‘i he peesi ki mu‘á ‘oku fekau‘aki mo e fuakava ‘o e papitaisó. Fakaafe‘i ‘a e ni‘ihi ‘o e fāmilí kuo nau toki papitaisó ke nau vahevahe ‘enua fakakaukā ki he taimi ko ē ne papitaiso ai kinautolú.

“Pea ‘Oku ‘Ikai Ke Toe Hoha‘a Hoku Lotó”

20

Mōsaia 25–28; ‘Alamā 36

‘Oku hā ‘i he Mōsaia 25–28 mo e ‘Alamā 36 ‘a e ngaahi fakamatala ki he ului fakaofa ‘a ‘Alamā mo e ngaahi foha ‘o Mōsaiá. ‘I ho‘o ako ‘a e ngaahi vahe ko ‘ení, mou fakakaukau-loto ki ho‘omou uluí.

- Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku mahu‘inga ai “ke mou

fefakamolemole‘aki”? (Mōsaia 26:31). ‘Oku anga fēfē hano tāpuakí‘i koe ‘aki ha‘o fakamolemole‘i ha taha pe ko hano fakamolemole‘i koe ‘e ha taha?

- Ko e hā hono ‘uhinga na‘e fekau‘i mai ai ‘e he ‘Eikí ‘a e ‘āngeló ke lea kia ‘Alamā ko e Sí‘i mo hono ngaahi

kaungā-me'á? (Vakai, Mōsaia 27:14.)
'Oku fēfē hono tokoni'i koe 'e he
lotú 'i he taimi kuo he atu ai ha
'ofa'anga mei he ongoongolelei?

Fakatokanga'i 'a e ngaahi lea mo e
ngaahi konga fakamatala 'oku hā 'i he
Mōsaia 27 mo 'Alama36 'a ia 'oku nau
fehanganhangai mo e ngaahi ongo'i 'a
'Alamā kimu'a mo e hili hono
fakamolemole'i iá. Hangē ko 'ení, vakai
ki he 'Alamā 27:29. Kimu'a pea toki
fakamolemole'i 'a 'Alamaá, na'e
"fakamamahi'i 'a hoku lotó 'i he
fakamamahi ta'engatá." Hili hono
fakamolemole'i iá, [na'e] 'ikai ke toe
mamahi 'a hono lotó."

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Fai 'a e ngaahi fehu'i ko 'ení ki he
fāmilí:

- Ko e hā 'a e fakakaukau mahu'inga
taha 'i he'etau teuteu ki he ngāue
fakafaifeaká? (Tokoni ki he fāmilí ke
nau 'ilo'i 'oku 'ikai mahu'inga pe
'oku tau ngāue 'i fē, 'o hangē ko e hā
hono 'uhinga 'oku tau ngāue aí pea 'e
anga fēfē 'a e founga 'etau ngāué.)

Tuku ki he fāmilí ke nau huke ki he
Mōsaia 28. Fakahā ange 'oku hā 'i he
vahe ko 'ení 'a e fakamatala ki he
ngaahi foha 'o Mōsaia, 'a ē na'a nau
loto ke nau hoko ko e kau faifekau 'i
he lotolotonga 'o e kau Leimaná:

- Ko e hā hono 'uhinga na'e loto ai 'a
e ngaahi foha 'o Mōsaia ke nau
malanga ki he kau Leimaná? Vakai,
Mōsaia 28:2–3.) Te tau lava fēfē ke
toe fakamālohia ange 'etau tukupā
ke vahevahe 'a e ongoongolelei?

"Ko 'Alamaá . . . Na'á ne Fai 'a e Ngaahi Fakamaau Mā'oni'oni"

21

Mōsaia 29; 'Alamā 1–4

'I he taimi na'e fakafisi kotoa ai 'a e
ngaahi foha 'o Mōsaia ke hoko ha taha
'iate kinautolu ko e tu'i, na'e 'oatu 'e
Mōsaia ha fanongonongo 'i he
uhouhonga 'o hono kakaí, 'o
fakaongoongolelei ai 'a e founga hono
pule'i hono kakaí 'e he kau fakamāú
hili ha'ane pekia. 'I ho'omou ako 'a e
Mōsaia 29, mou fakakaukau ko e hā
'oku ako'i mai 'e he ngaahi lea 'a
Mōsaia 'o fekau'aki mo e fa'ahinga
founga taki 'e tokoni ki hono
"fakatupu ai 'a e vālelei 'a e kakaí"
(Mōsaia 29:10).

- 'I he fuofua ta'u 'o e pule 'a e kau
fakamāú, ne 'oatu ai kia 'Alamā ha
tangata ko Nēhoa hono hingoá ke
fakamaau'i ('Alamā 1:1–2, 5). Ko e
hā ne ako'i 'e Nēhoa ki he kakaí?
(Vakai, 'Alamā 1:3–4.) Ko e hā 'a e

ola 'o 'ene akonaki? (Vakai, 'Alamā
1:5–6.) Ko e hā e 'uhinga 'okú ke
pehē ne manakoa ai ki he kakai
tokolahi 'a e ngaahi akonaki 'a
Nēhoá? Ko e hā 'a e ngaahi akonaki
tatau 'okú ke fanongo ai 'i he ngaahi
'ahó ní?

- Ko e hā e me'a na'e fai 'e 'Alamā 'i
he'ene fakafe'atungia'i 'o toe lahi
ange 'a e hikisiá mo e faiangahala 'a
e kakaí? (Vakai, 'Alamā 4:15–19.
'Oku anga fēfē 'ene hoko hono
malanga'i 'a e folofola 'a e 'Otuá ke
ne "ue'i 'a e [kakaí] 'i he'enau
manatu ki honau fatongia? 'Oku
anga fēfē 'a e hoko hono
malanga'aki 'a e folofola 'a e 'Otuá 'o
"holoki hifo" 'a e hikisiá, olo potó
mo e feke'ike'i?")

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí 'a e 'Alamā 4:15–20. Hili iá fai ange 'a e ngaahi fehu'i ko 'ení:

- Ko e hā 'okú ke pehē ai na'e 'ikai ke toe 'i ai ha founga ke tokoni'aki 'e

'Alamā 'a e kakaí 'o makehe ange ia mei he "fai kia kinautolu ha fakamo'oni mālohi"? Ko e hā ha ngaahi palōpalema 'i māmani he ngaahi 'ahó ni 'e lava ke veteki 'aki hono malanga'i mo mo'ui'aki 'a e ongoongolelei?

"Kuo Tongitongi 'i Homou Fofongá 'a e 'Īmisi 'o e 'Otuá"

22

'Alamā 5–7

'Oku laka hake 'i he 40 'a e ngaahi fehu'i 'oku hā 'i he 'Alamā vahe 5. Vakai ki he ngaahi fehu'i ko iá peá ke fifili pe 'e fēfē ha'amou tali ia?

- 'I he'ene malanga ki he kakaí 'i Seilahemalá, na'e lave 'a 'Alamā ki he me'a na'e hokó ko ha "fu'u liliu" 'i he lotó mo e mo'ui" 'i he fanau'i fakalaumālie 'i he 'Otuá" ('Alamā 5:14). 'Oku tau ngāue'aki lahi 'a e fo'i lea ko e ului 'i he taimi 'oku tau lave ai ki he me'a ko 'ení. 'Oku 'uhinga ki he hā 'a e ului? (Vakai, Mōsaia 5:2; 27:24–26.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí 'a e 'Alamā 5:14, 19. Fakamatala'i 'a e fo'i lea ko e *fofonga* 'oku 'uhinga ia ki he 'ulungaanga 'o ha tokotaha pe ko e fōtunga 'o hono fofongá pe 'ulungaangá.

- 'Oku mou pehē 'oku 'uhinga ki he hā ke "tongitongi 'i [homou] matá 'a e tatau 'o e 'Otuá"? Ko e hā e me'a kuo mou mamata 'oku hā 'i he kakaí kehé ke fakahaa'i 'aki 'oku "tongitongi 'i [honau] matá 'a hono 'īmisi"?

"Lahi Hake 'i he Tahá 'a e Kau Fakamo'oni"

23

'Alamā 8–12

- Hili 'ene fokotu'u 'a e Siasí 'i he lotolotonga 'o e kakaí 'i Kitione mo Melekí, na'e 'alu 'a 'Alamā ke malanga 'i he fonua ko 'Amonaihaá. Ko e hā 'a e faingata'a na'a ne fehanganagai mo ia 'i 'Amonaihaá? (Vakai, 'Alamā 8:8–9.)
- Ko e hā 'a e ngaahi fo'i lea 'okú ne fakamatala'i 'a e mālohi 'o e ngāue 'a 'Alamā 'i 'Amonaihaá 'oku hā 'i he 'Alamā 8:10? ? Na'e anga fēfē 'a e tali 'a e kakaí 'Amonaihaá ki he malanga 'a 'Alamaá (Vakai, 'Alamā 8:11–13.)

'I ho'omou ako 'a e 'Alamā 8:18–32 mo e 'Alamā 10–11, mou vakai ki ha ngaahi founga ne liliu ai 'a 'Amuleki 'i he'ene talangofua ki he pōpoaki 'a e 'āngeló mo 'ene hoko ko e hoa ngāue 'o 'Alamaá.

- 'Oku anga fēfē hono uesia 'e he tu'unga 'o hotau lotó 'a e mahino 'oku tau ma'u fekau'aki mo e folofola 'a e 'Otuá? (Vakai, 'Alamā 12:9–11.) Te tau lava fēfē ke tau fakatupulaki ha loto te ne toka'i, 'ilo'i mo tali 'a e folofola 'a e 'Otuá? (Vakai, 1 Nifai 2:16; 15:11.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmīlī

Fakamatala'i ange na'e talaange 'e he kakai 'i he taimi na'e 'alu tokotaha ai pe 'a 'Alamā ki he kolo 'o 'Amonihāā, "Ko e hai 'a e 'Otuā, 'oku 'ikai ke fekau'i hifo ha toe fakafofonga ka ko e tangata pe 'e tokotaha ki he kakai ni? ('Alamā 9:6). Na'e toki 'ohovale 'a e kakai kimui ange ai 'i he taimi na'e

malanga ai 'a 'Amuleki kiate kinautolū. "Ko e me'a 'i he 'i ai ha fakamo'oni 'o tokolahī hake 'i he tokotahaā," 'Alamā 10:12.) Mou lau fakataha mo e fāmīlī 'a e ngaahi potu folofola 'i he siate ko 'enī. Fakatokanga'i 'a e founa 'o e fepoupou'aki 'a 'Alamā mo 'Amuleki 'i he ngāue'aki 'aki 'ena malanga'i 'a e ngaahi tokāteline tataū:

Tokāteline	Fakamo'oni 'a 'Amuleki	Fakamo'oni 'a 'Alamaā
Ko e Fakalelei	'Alamā 11:40	'Alamā 12:33–34
Fakatomalā	'Alamā 11:40	'Alamā 12:24
Fakamāū	'Alamā 11:41	'Alamā 12:14
Toetu'ū	'Alamā 11:41–42	'Alamā 12:24–25

- Ko e hā 'oku lelei ange ai ke tokolahī ange 'a e kau fakamo'oni 'i he tokotahā 'i he taimi 'oku

vahevahe ai 'a e ongoongolelei? 'Oku anga fēfē 'etau fepoupouaki 'i he ngaahi feinga ko 'enī?

“Omi Kia Kitautolu ha Mālohi 'o Fakatahu mo 'Etau Tui. . . kia Kalaisi”

24

'Alamā 13–16

Hili hono ako'i 'e 'Alamā 'a Sisolome mo e nī'ihī kehe fekau'aki mo e palani 'o e fakamo'ui 'i 'Amonihāā, na'ā ne fai ha fakamo'oni ki he lakanga fakataula'eiki mo e tokāteline ne tomu'a fakanofō. Lau 'a e ngaahi potu folofola ko 'enī fekau'aki mo ho'o ako 'a e 'Alamā 13:1–7:

Na'e pehē 'e he palōfita ko Siosefa Sāmitā, "Ko e tangata kotoa pē 'oku 'i ai hono uiui'ke ngāue ki he kakai 'o māmanī 'a ē na'e tomu'a fakanofō ia ki he taumu'a ko iā 'i he Fakataha Lahi 'i he langī he te'eki ke 'i ai 'a e māmanī" (*Teachings of the Prophet Joseph Smith*, sel. Joseph Fielding Smith [1976], 365).

Na'e ako'i 'e Palesitēni Sipenisā W. Kimipolo 'o pehē: 'I he te'eki ke tau ha'u ki māmanī, na'e foaki ange ki he kakai fefine ala falala'angā ha ngaahi fatongia pau lolotonga iā ne tomu'a fakanofō 'a e kakai tangata ala falala'angā ki ha ngaahi fatongia pau 'i he lakanga fakataula'eiki. Lolotonga iā 'oku 'ikai ke tau toe manatu ki hono fakaiiki 'i he taimi ni, ka 'oku 'ikai liliu ai 'a e mo'oni nāunau'ia 'o e ngaahi me'a ne tau loto ki ai. 'Okū ke fatongia 'aki hano fai ha fakamatala ki he ngaahi me'a 'a ia na'e amanaki mai kiate kimoutolū 'o hangē pe ko kinautolu ko ē 'oku tau poupu'i ko e kau palōfita mo e kau 'apōsetolō!" ("Ngafa 'o e Kau Fefine Anga-tonū," *Tūhulu*, Nōvema 1979, 102).

- Na'e anga fēfē hono fakahaofi 'a 'Alamā mo 'Amuleki mei he fale fakapōpulá, hili hono fakatanga'i kinaua 'i ha ngaahi 'aho lahi? (Vakai, 'Alamā 14:26–29, 'Eta 12:12–13.) Ko e hā ha ni'ihī 'o e ngaahi me'a 'a ia 'e fie ma'u ke fakahaofi kitautolu mei ai? Ko e hā hono 'uhinga kuo pau ai ke fakatefito 'etau tuí 'ia Kalaisi ke tau tatakai ai kitautolu ki he fakahaofi? (Vakai, Mōsaia 3:17; Molonai 7:33.)
- Ko e hā 'a e me'a 'oku fakahā mai 'e 'Alamā 15:3–5 'o fekau'aki mo e

falala 'a Sisolome kia 'Alamā mo 'Amuleki? Ko hai na'e fie ma'u ke tuku ki ai 'a e falala 'a Sisolomé koe'uhí kae lava ke fakamo'ui iá? (Vakai, 'Alamā 15:6–10.) Ko e hā 'okú ke ako mei he ngaahi ngāue 'a Sisolomé hili hono fakamo'ui iá? (Vakai, 'Alamā 15:11–12.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmili

Hili ha'amou fakamanatu 'a e 'Alamā 13–16, fakahā ange ki he kalasí ke nau fakahā mai ha fa'ahinga me'a kuo nau ako mei he fakamatala 'a e tohí.

“Oku Nau Akonaki 'i he Mālohi mo e Mafai 'o e 'Otuá”

25

'Alamā 17–22

- Ko e hā e me'a na'á ne fakatupunga 'a e lavame'a 'a 'Āmoni mo hono ngaahi tokouá 'i he'enua feinga ke 'omi 'a e kau Leimaná ki he 'ilo 'o e mo'oní? Ko e hā 'okú ke ako mei he founa ngāue fakafaifekau 'a 'Āmoni mo 'Ēloné?
- Ko e hā 'a e tokāteline na'e ako'i 'e 'Āmoni mo 'Ēlone ki he Tu'i ko Lamōnaí mo 'ene 'eikí [tamai]? (Vakai, 'Alamā 18:34–39; 'Alamā 22:7–14.)
- Ko e hā 'a e ngaahi feilaulau na'e loto 'a e 'eiki [tamai] 'a Lamōnaí ke ne fai ka ne 'ilo'i 'a e 'Otuá? (Vakai, 'Alamā 22:15, 17–18.) Ko e hā kuo mou ako mei he'ene sīpingá?

'I ho'omou ako 'a e 'Alamā 17:22, vakai ki ha ngaahi fakamatala ki he kakai

na'a nau ma'u 'a e ngaahi tāpuaki hili 'enua tākiekina 'a e ngaahi 'ahí'ahí. Fifili ki he ngaahi tāpuaki kuó ke ma'u hili ho'o kātaki'i faivelenga 'a e ngaahi 'ahí'ahí?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmili

Faka'alí'ali ha ngaahi me'a lea pe me'angāue kehekehe. Kole ki he kau mēmipa 'o e fāmili ke nau fakamatala'i 'a e founa hono ngāue'aki takitaha 'o e me'a leá (pe me'angāué).” Hili iá lau 'a e 'Alamā 17:1–9 mo fakamahino ange 'oku tau hangē ko e ngaahi foha 'o Mōsaia, 'o hoko ko e “me'angāue 'i he to'ukupu 'o e 'Otuá” 'i he'etau fevahevahe'aki 'a e ongoongolei mo e ni'ihī kehé. Fakamamafa'i ange 'e tokoni'i kitautolu 'e he 'Eikí 'i he'etau feinga ke tau hoko ko e ngaahi me'angāue 'i Hono to'ukupú.

‘Alamā 23–29

‘Oku fakamatala ‘a e ‘Alamā 23:27 ki he kau ‘Anitai-Nifai-Lihai, ‘a ia ko ha falukunga kakai ia ne nau ului mo’oni pea “na’e ‘ikai ke tō atu ‘i ha kuonga.” (‘Alamā 23:6). ‘I ho’omou ako ‘a e fakamatala ko ‘eni, vakai ki he ngaahi fakamo’oni ‘o e mo’oni mo e fakamātoato ‘o e ului ‘a e kau ‘Anitai-Nifai-Lihai.

- Na’e “ului ‘a e kau ‘Anitai-Nifai-Lihai ki he ‘Eiki” (‘Alamā 23:6. Ko e hā ‘oku fu’u mahu’inga ai ke fakatefito ‘a Sīsū Kalaisi ‘i he’etau ului?
- Na’e fili ‘a e kau Leimana ne nau ului ke fakafaikehekehe’i kitautolu mei he toenga ne kei faiangahalā. (‘Alamā 23:16–18; 27:27–30.) Ko e hā ‘a e ngaahi founa ‘oku tau fakafaikehekehe’i ai mei he māmani ‘i he taimi kuo tau ului ai?
- Neongo ‘enau ngaahi mamahi, ko e hā ne fakahounga’i ‘e he kau ‘Anitai-Nifai-Lihai? (Vakai, ‘Alamā 24:7–10.) ‘E anga fēfē ha’atau fakahounga’i e ‘Otuá ‘o tokoni’i kitautolu ‘i he’etau fehanganagai mo e ngaahi ‘ahi’ahi mo e faingata’á?

- Na’e to’o ‘e he kau ‘Anitai-Nifai-Lihai “enau ngaahi heletaá. . . .pea te tau tanu ia ‘o loloto ‘i he kelekelé” (‘Alamā 15–17). Ko e hā ‘a e ‘uhinga na’e mahu’inga ai ke nau tanu ‘enau ngaahi me’ataú kae ‘ikai palōmesi pē ke ‘oua te nau toe faka’aonga’i kinautolú? Ko e hā e me’a te tau fai ke tau tanu ‘etau “ngaahi me’a tau ‘o e angatu’ú”?

‘I ho’omou ako ‘a e ‘Alamā 26–27, vakai ki he ngaahi sīpinga ‘o e ngaahi tāpuaki ‘oku ma’u ‘e he kau faifekaú ko e ola ia ‘o ‘enau ngāué?

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

Fai ‘a e talanoa ki he ului ‘a e kau ‘Anitai-Nifai-Lihai. ‘E lava ke ke ngāué’aki ha ni’ihi ‘o e ngaahi fehu’i ‘i he kongā ko ‘eni ke toe fakahoko’aki ‘a e fealēlea’aki. Hili iá tuku ki he fāmilí ke nau lau ha ni’ihi pe ko e kotoa ‘o e vahé ‘oku fekau’aki mo e ului:

Luke 22:32	‘Alamā 5:7–14
Mōsaia 5:2	3 Nifai 6:14
Mōsaia 5:7	3 Nifai 9:13–14

“‘Oku Fakahā ‘e he Me’a Kotoa Pē ‘Oku ‘i ai e ‘Otuá”**‘Alamā 30–31**

Manatu’i ma’u pe ‘a e lea ko ‘eni ‘a Palesiteni ‘Eselā Tafu Penisoni ‘i ho’omou ako ‘a e ‘Alamā 30–31:

“‘Oku fakahaa’i mai ‘e he Tohi ‘a Molomoná ‘a e ngaahi fili ‘o Kalaisi. . . .‘Oku meimei tatau mo e fa’ahinga he ko ia ‘oku tau ma’u ‘i he ‘ahó ni mo ia ‘oku hā ‘i he Tohi

‘a Molomoná. ‘Oku ma’u ‘e he ‘Otuá ‘a e ‘ilo kānokato pea kuo fakafōtunga ia ‘i he Tohi ‘a Molomoná koe’uhi ke tau lava ke vakai ki he fehalaaki pea tau lava ai ke fakafeangai ki he fakakaukau fakaakó, fakapolitikalé, fakalotú, mo fakafilōsefa ‘o hotau kuongá” (“The Book of Mormon Is the Word of God,” *Ensign*, Jan. 1988, 3).

- Ko e taimi na'e fie ma'u ai 'e Koliholdera ha faka'ilonga pe 'oku 'i ai ha 'Otuá, ko e hā 'a e ngaahi faka'ilonga na'e 'oange 'e 'Alamaá? (Vakai, 'Alamā 30:44.) Kuo anga fēfē hono tokoni'i koe 'e he ngaahi faka'ilonga ko 'eni ke toe mālohi ange ai ho'o tuí?

'I ho'omou lau 'a e 'Alamā 31, fakafehoanaki 'a e lotu 'a e kau Sōlamí mo e lotu 'a 'Alamaá. Mahalo pe na'a mou fie ma'u ke hiki'i 'a e ngaahi faikehekehe te mou fakatokanga'i.

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí Fakamatala'i ange 'oku fa'a fakahoko 'e he kakai 'o e 'ahó ni ha ngaahi fakakaukau meimei tatau mo ia na'e fai 'e Koliholdera. Hili iá, mou alea'i 'a e ngaahi fehu'i ko 'eni:

- Ko e hā te tau fai ke tau matu'uaki ai 'a e fakalotoa 'a e kakai ko ē 'oku nau feinga ke faka'auha 'etau tuí? ('E lava ke kau 'i he ngaahi talí 'a e lava ke tau ako 'a e ngaahi folofolá; lotú; faka'ehi'ehi mei he fakakikihí; fetalanoa'aki mo e mātu'á, pisopé, pe ngaahi kaume'a ala falala'angá?

“Oku 'Ia Kalaisi 'a e Folofola ki he Hakeaki'í”

28

'Alamā 32–35

- Na'e fakafehoanaki 'e 'Alamā 'a e folofola 'a e 'Otuá ki ha tenga'i 'akau ('Alamā 32:28). Ko e hā te ke lava ke fai ke “faka'atā ha potu” i homou lotó ki he folofola 'a e 'Otuá? ('Alamā 32:28).
- Lau 'a e 'Alamā 32:28–35. Ko e hā ho'o fakakaukau ki hono 'uhinga 'o e ongo'i 'o e fo'i lea ko e “pupula 'a e tengá 'o huli hake”? 'Oku anga fēfē hono fakalahi'i ho lotó, fakamaama'i homou mahinó, mo fakalahi homou 'atamai? Ko e hā 'a e ngaahi founga kuo hoko ai 'a e folofola 'a e 'Otuá 'o ifo kiate kimoutolú?
- Hili 'enau fanongo ki he malanga 'a 'Alamaá, na'e loto 'a e kakai ke nau 'ilo'i “ko e hā 'a e founga 'oku totonu ke nau kamata ke ngāue'i ai 'enau tuí” ('Alamā 33:1). Na'e tali 'e 'Alamā 'aki 'ene lau 'a e ngaahi akonaki 'a e palōfita ko Seinosi, Seinoki, mo Mōsese. Ko e hā 'a e

tefito'i pōpoaki 'o e ngaahi akonaki ko 'eni? (Vakai, 'Alamā 33:3–22.)

'I ho'omou ako 'a e 'Alamā 33:19–22, lau 'a e Nōmipa 21:4–9, Sione 31:16, 1 Nīfai 17:41, 'Alamā 37:46, mo e Hilamani 8:13–15. Vakai ki he ngaahi founga kuo hoko ai 'a ho'o lau kotoa 'a e ngaahi fakamo'oni folofola ko 'eni ko ha ma'u'anga maama lahi ange 'i ha'o lau pe ha potu folofola 'e taha.

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

'Oange ki he mēmipa takitaha 'o e fāmilí ha tenga'i 'akau mo ha fa'o'anga me'a sí'si'i 'oku 'i ai ha kekelele ke tokoni ki he fāmilí ke nau fakakaukau ki he pōpoaki 'a 'Alamā 'o fekau'aki mo hono fafanga'i 'o e folofola 'a e 'Otuá 'i hotau ngaahi lotó. ('Alamā 32:28–43). Fakaafe'i 'a e mēmipa takitaha ke ne tō 'ene tenga'i 'akau pea mo tokanga'i 'aki hano fu'ifu'i mo fakala'ala'a. Vakai 'i he ngaahi uike sí'i ka hoko mai 'a e anga 'o e tupu 'a e tenga'i'akau.

‘Alamā 36–39

- ‘Oku ‘i he ‘Alamā 36–39 ‘a hono fakahā ‘e ‘Alamā ‘ene fakamo’oni ki hono foha ko Hilamaní, Sipiloni mo Katianetoni. Ko e hā ‘oku mahu’inga ai ki he fānaú ke nau fanongo ki hono fai ‘e he mātu’á ‘enau ngaahi fakamo’oni? Ko e hā ‘a e ngaahi founga kuo fakamālohia ai kimoutolu ‘e he fakamo’oni ho’omou ngaahi mātu’á?

Toe fakamanatu ‘a e ngaahi fakamo’oni folofola ko ‘ení, ‘a ia ‘oku nau fakahā ‘a e mahu’inga ‘o e ngaahi akonaki ‘a e mātu’á ki he fānaú:

‘Alamā 36–39	Alamā 57:21, 26–27
2 Nifai 1–3	Hilamani 5:5–14
‘Inosi 1:1–3	T&F 68:25–28
Mōsaia 1:1–8	T&F 93:39–50
‘Alamā 56:47–48	

- ‘E anga fēfē ha uesia ho’omou mo’uí ‘i ho’omou fakapapau ke mou muimui ‘i he akonaki ‘a ‘Alamā 37:36–37?
- Na’e anga fēfē hono uesia ‘e he angahala ‘a Kolianitoní ‘a e ni’ihi kehé? (Vakai, ‘Alamā 39:11, 13.) Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku mahu’inga ai

ke tā ‘e he kāingalotú ha sīpinga lelei? ‘E anga fēfē hano fakalotoa ‘e ho’o ngaahi tō’ongá ‘a e ngaahi fakakaukau ‘a e ni’ihi kehé ki he Siasí?

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘o e Fāmilí

Kole ki ha taha ‘o e fāmilí ke ne lau ‘a e ‘Alamā 37:6–7. Hili ia fakahā ange ha fo’i fa’o, pe ko ha ki’i polota, pe me’a ngāue si’isi’i ‘okú ne pukepuke fakataha ha ngaahi me’a.

- ‘Oku fēfē ‘a e hoko ‘a e me’a ko ‘ení ko ha “me’a ma’ama’a mo faingofua.” ‘Oku lava fēfē ke faka’aonga’i ‘a e ki’i me’a ko ‘ení ke ne lava’i ha ngaahi me’a lahi ange? Ko e hā e me’a ne mei hoko kapau na’e ‘ikai ke tau ma’u ‘a e me’a ko ‘ení?
- Ko e hā e ni’ihi ‘o e “fanga ki’i me’a ma’ama’a mo faingofua” ‘oku nau fakafā’ūtaha’i hotau fāmilí? Ko e hā fua ‘a e fanga ki’i “me’a ma’ama’a mo faingofua” te tau lava ke fai fakafāmilí ke fakahā ‘aki ‘etau ‘ofa ki he’etau Tamai Hēvaní, Sīsū Kalaisi mo kitautolu takitaha?

“Ko e Palani Lahi ‘o e Fiefiá”**‘Alamā 40–42**

- Ko e hā e me’a ‘oku hoko ki hotau ngaahi laumālié ‘i he vaha’a ‘o e maté mo e toetu’ú? (Vakai, ‘Alamā 40:11–15, 21; toe vakai T&F 138).
- Ko e hā ha me’a ne mei hoko kia kitautolu kapau na’a tau mo’ulalao ‘ata’ata pe ki he fakamāú? (Vakai, ‘Alamā 42:14.) Ko e hā ‘oku fie ma’u

ai ke fakafiemālie’i ‘a e fiema’u ‘a e fakamāú koe’uhí ke tau lava ‘o foki ‘o nofo ‘i he ‘afio’anga ‘o e Tamai Hēvaní”? (Vakai, ‘Alamā 42:15.) ‘Oku anga fēfē ‘a e hoko ‘a e Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí ‘o “totongi ‘a e me’a ‘oku fiema’u ‘e he fakamāú”? Ko e hā kuo pau ke tau fai ke tau

malava ke ma'u 'a e kakato 'o e 'alo'ofa 'a e 'Otuá'? (Vakai, 'Alamā 42:13, 23, 27, 29–30; toe vakai, 'Alamā 41:14; T&F 19:15–18.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Ke tokoni ke mahino ki he fāmilí 'a e 'Alamā 42, lau 'a e talanoa fakatātā 'a Poiti K. Peeki ki he Fakalaloá, 'a ia

'oku hā 'i he vahe 12 'o e *Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ongoongolelei* (31110 900). Mahalo na'a fie ma'u ke faingata'a hano lau 'e he fāmilí 'a e talanoá mo e ngaahi konga 'a e tokotaha mo'uá, tokotaha 'oku mo'ua ki ai pea mo e kaungā-me'a 'o e tokotaha mo'uá.

“Tu'u Ma'u 'i he Tui kia Kalaisí”

31

'Alamā 43–52

'Oku hā 'i he 'Alamā 43–52 ha ngaahi fakamatala lahi ki he taú. 'E lava 'e he ngaahi fakamatala ko 'ení 'o ako'i kitautolu 'o kau ki he founga te tau lava 'o ikuna'i ai 'a e ngaahi feke'ike'i fakaemāmaní pea mo e founga ke tau malu'i ai kitautolu mo hotau ngaahi fāmilí 'i he tau mo Sētané

• Fakakaukau angé ki he ngaahi tefito'i mo'oni na'a mou alea'i ai 'a e ngaahi tō'onga mo e ngaahi 'ulungaanga 'o e kau Nifai anga-tonú 'i he taimi 'o e tāú. 'E anga fēfē ha'atau 'ilo'i mo ngāue'aki 'a e ngaahi tefito'i mo'oni ko 'ení 'i he 'ahó ni ke ne 'omai 'a e melino lahi ange ki he māmaní. Te ke lava fēfē ke faka'aonga'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni ko 'ení 'i ho'o fekumi mo e fakatangá 'i ho'o mo'ui fakatāutahá?

a. Toki fakafepaki pe 'i ha 'uhinga mā'oni'oni, 'o hangē ko ha'o malu'i koe. ('Alamā 43:8–10, 29–30, 45–47; 48:14).

b. pe ko ho'o fiema'ú ('Alamā 43:53–54; 44:1–2,6).

c. Mo'ui mā'oni'oni pea falala ki he 'Otuá ('Alamā 44:3–4; 48:15, 19–20).

d. Muimui ki he kau taki anga-tonu mo potó ('Alamā 43:16–19; 48:11–13, 17–19; toe vakai, ki he T&F 98:10).

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau 'a e fakamatala hono hiki 'e he 'Eikitau ko Molonai 'a e fuka 'o e tau'atāinā ('Alamā 46:12–20). Hili iá ngāue fakataha mo e fāmilí ke mou fa'ufa'u ha'amou fuka 'o e tau'atāinā. Kole ange ki he fāmilí ke nau hiki ha ngaahi tefito'i mo'oni mahu'inga 'e lava ke ne fakamanatu'i mo ue'i kinautolu ke nau to'o 'a e huafa 'o Kalaisí. Hili iá peá ke hiki 'a e ngaahi tefito'i mo'oni ko iá 'i ha la'i pepa lahi. Poupou'i 'a e fāmilí ke nau mo'ui 'o fakatatau ki he ngaahi tefito'i mo'oni kuó ke hiki 'i he fuka 'o e tau'atāinā homou fāmilí.

“Na’a Nau Talangofua. . . ‘I he Lea Kotoa Pe ‘o e Fekau’”

32

‘Alamā 53–63

‘I ho’omou ako ‘a e ‘Alamā 53 mo e 56–58, mou vakai ki he ngaahi tefito’i mo’oni na’e feinga ‘a e kau tau kei talavou ‘e toko 2,060 ke nau muimui ki ai mo e ngaahi ‘ulungaanga na’a nau fakatupulaki ‘i he’enu kei talavou. Fakatokanga’i ‘a e ‘aonga ‘o e ngaahi tefito’i mo’oni mo e ngaahi tu’unga lelei ki he kau talavou ko ‘eni ke nau ma’u ‘a e mālohi mei he ‘Eiki. Fakakaukau pe ‘e anga fēfē ha’amou ngāue’aki ‘a e ngaahi tefito’i mo’oni ko ‘eni ‘i ho’omou mo’u.

- Ko hai ne ako mei ai ‘e he kau ‘Āmoni kei talavou ko ‘eni ‘a e fu’u tui mo e loto-to’a na’a nau ma’u? (Vakai, ‘Alamā 56:47–48; toe vakai, ‘Alamā 53:21; 57:21.) Ko e hā ‘oku mahu’inga ai ki he fānaú ke nau ‘ilo’i ‘a e mālohi mo e pau ‘o e ngaahi fakamo’oni ‘a ‘enau ngaahi mātú’á?

Ako ‘a e ngaahi fakamo’oni ko ‘eni ‘o fekau’aki mo e fatongia fakafa’eé:

‘Alamā 56:47–48 1 Samuelá 1:27–28
Sēnesi 24:60 Lea Fakatātá 1:8
‘Ekesōtosi 20:12 Mōsesi 4:26

- Na’e kole ‘e he kau ‘Āmoni kei talavou ko ‘eni ‘a e palōfita ko Hilamani ke hoko ko honau taki (‘Alamā 53:19; 56: 1, 5). Na’e anga fēfē ‘enau tali ‘a e ngaahi fekau ne nau ma’u? (Vakai, ‘Alamā 57: 21.) Ko e hā fua ‘a e ngaahi me’a pau kuo pau ke ke “fai pau” ke ke muimui ai ki he palōfitá?

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

Fai ‘a e talanoa ki he kau tau kei talavou ‘a Hilamani ‘e toko 2,060 (‘Alamā 53; 56–58). Hili iá ‘ai ke lau ‘e he fāmilí ha ní’ihi pe ko e kotoa ‘o e ngaahi fakamo’oni folofola ‘i laló. Fakamatala ‘o kau ki he founa ‘e lava ‘e he kau mēmipa ‘o e fāmilí ‘o fakakau ai ‘a e ngaahi tefito’i mo’oni ‘oku ako’i ‘i he vahe ko ‘eni.

‘Alamā 53:20–21 ‘Alamā 57:25–27
‘Alamā 56:45–48 ‘Alamā 58:6–11
‘Alamā 57:21 ‘Alamā 58:39–40

Mahalo na’a mou fie hiva’i fakataha ‘a e “Te Mau ‘Oatu ‘Ene Mo’oni ki Māmani. (Tohi Hiva ‘a e Fānaú, 172).

“Ko e Fakava’e Pau”

Hilamani 1–5

‘Oku fakamatala ‘a e Hilamani 1–4 ki he taimi melino mo e feke’ike’i ‘i he lotolotonga ‘o e kau Nifái mo e kau Leimaná. ‘Oku hā ‘i he Hilamani 5 ‘a e fakamatala ki he ngāue fakafaipekau fakafo ‘i he kau Leimaná mo e kau Nifái. Vakai ‘i ho’omou ako ‘a e ngaahi talanoa ko ‘eni ki he ngaahi me’a ‘oku tatau ‘i hotau kuongá ni.

- Na’e anga fēfē ‘a e fakakaukau ‘a e kau muimui anga-tonu ‘o Sisuú ki he fakatangá? (Vakai, Hilamani 3:33–35.) ‘E anga fēfē hono hanga ‘e he’enu ngaahi sīpingá ‘o tokoni’i koé?
- Lau ‘a e Hilamani 5:12. ‘Oku ‘uhinga ki he hā ‘a e langa ‘i he maka ‘o Kalaisi? (Toe vakai, 3 Nifai 14:24–27.)

33

'I he Tohi 'a Molomoná 'oku laka 'i he tu'ou 240 'a e 'asi ai 'a e fo'i lea ko e *manatu* pe ko ha ngaahi fo'i lea ('o hangē ko e *manatu*, *manatu'i*, pe *'ikai manatu'i*). Kumi 'a e fakatātā 'e 15 'oku hā 'i he Hilamani 5. 'I ho'o mou fai iá, fakakaukau ko e hā hono 'uhinga 'oku mahu'inga ai 'a e fo'i lea ko e *manatu* ki he kakai fuakava 'a e 'Eiki.

Mahalo pe na'a mou fie ma'u ke ngāue'aki 'a e *Fakahinohino ki he Folofolá* ke ma'u 'a e ngaahi vahe kehé

'aki 'a e fo'i lea *manatu* pe ngaahi tu'unga kehekehe fakakalama 'o e leá.

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmili

Lau le'o lahi 'a e Hilamani 5:12. Hili iá alea'i ha ngaahi founa 'e lava ai ho fāmili 'o langa ha fakava'e 'i he maka 'o Sīsū Kalaisi.

Te mou lava 'o hiva'i fakataha 'a e "E Kāinga Kuo Langa Ha Tu'unga" (*Ngaahi Himi*, fika 37).

“E Anga Fēfē Ha'amou Fakangalo'i Homou 'Otuá?”

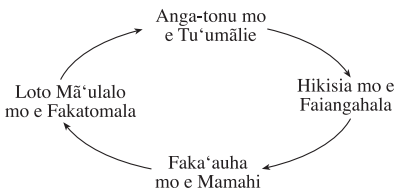
Hilamani 6–12

'Oku hā 'i he fakamatala 'a Hilamani 6–12 'a e anga hono hanga 'e he angahala 'o e hikisiá 'o uesia e kakai. 'I ho'omou ako 'a e fakamatala ko 'ení, mou vakai angé ki he fakamatala 'i he siakale 'i laló 'i he fokotu'u ki he fealēlea'aki 'a e fāmili.

- Lau 'a e Hilamani 12:7. Ko e hā ne fai ai 'e Molomona 'a e lea ko 'ení. Vakai, Hilamani 12;1–6, 8.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmili

Tā 'a e fakatātā ko 'ení 'i ha la'i pepa:

Fakamatala'i ange 'oku hā 'i he Tohi 'a Molomoná ha ngaahi fa'ifa'itaki'anga 'o e kakai ne nau foua 'a e siakale ko 'ení.

- 'E anga fēfē ha mavahe 'a e kakai mei he siakale ko 'ení? ('Ai ke lau 'e he fāmili 'a e 'Alamā 62:48–51; Hilamani 12:23–24.)

Tā ha ngaahi laine 'i he *Hikisiá* mo e *Faiangahalá* mo e *Faka'auhá* mo e *Mamahí*. Fakamahino ange te tau lava ke ako mei he ngaahi fehālaaki 'a e kau Nifai. Te tau manatu ma'u ai pe ki he 'Otuá 'i he loto mā'ulalo mo e loto houna 'o a'u ai pe ki he taimi 'oku tau tu'umālie aí.

Hilamani 13–16

Na’e me’a ‘a Palesiteni ‘Eselā Tafu Penisoni ‘o pehē: “‘Oku fakahā mai ‘i he lekooti ‘o e hisitōlia ‘o e Kau Nifai ‘o fakatatau ki he ‘a’ahi ‘a e Fakamo’uí kia kinautolú ha ngaahi me’a ‘okú ne ‘omi ‘a e ngaahi tatau lahi ki hotau kuongá ni ‘i he’etau tatali ki he hā’ele ‘angau mai ‘a e Fakamo’uí.” (‘i he Conference Report, ‘Epeleli 1987, 3; pe *Tūhulu*, Mē 1987, 4).

‘Oku fakahā mai ‘e he siate ko ‘ení ha ngaahi fakamatata ‘i he Hilamani 13–16 ki he ngaahi kikite mo e ngaahi me’a na’e hoko ‘oku tatau mo e ngaahi faka’ilonga kae ‘uma’ā ‘a e ngaahi me’a kuo pau ke hoko kimu’a ‘i he Hā’ele ‘Angau mai ‘a Sisū Kalaisí?

Ngaahi Kikite mo e Ngaahi Me’a Na’e hoko ‘Oku Hā ‘i he Hilamani 13–16

Kikite pe Me’a ‘Oku Hoko

Ngaahi Faka’ilonga mo e Ngaahi Me’a ‘e Tomu’a Hoko Kimu’a ‘i he Hā’ele ‘Angau Mai

Hilamani 16:1, 3, 6, 10

Ko e tokosi’i pe ‘oku mālohi ‘enau anga-tonú

1 Nifai 14:12; Sēkope 5:70

Hilamani 16:13–14

Ko hono lilingi atu ‘a e me’a fakalaumālié mo e ngaahi maná

Sioeli 2:28–30; T&F 45:39–42

Hilamani 13:22; 16:12, 22–23

Faiangahala lahi

2 Timote 3:1–5; T&F 45:27

Hilamani 13:2, 6, 8, 10–11; 14:9, 11; 15:1–3, 17; 16:2

Fakasītua’i ‘o e kau palōfita ‘a e ‘Eikí mo ‘enau kalanga’aki ‘a e fakatomala

T&F 1:14–16

Hilamani 14:3–4

Ko hono kikite’i ‘o e pō ‘oku ‘ikai fakapo’ulí

Sākalaia 14:7; toe vakai, *Teachings of the Prophet Joseph Smith*, sel. Siosefa Filitingi Sāmita [1976], 287

Hilamani 14:5–6, 20

Ko e ngaahi kikite ‘o e ngaahi faka’ilonga mo e ngaahi me’a faka’ofo ‘i he langí

Sioeli 2:30–31; T&F 45:40

Hilamani 16:13–18

Faka’ikai’i ‘o e ngaahi faka’ilonga, ngaahi me’a faka’ofo, mo e hā’ele mai ‘a Kalaisí

2 Pita 3:3–4; T&F 45:26

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

Ako fakataha mo ho fāmilí ha ni’ihi pe kotoa ‘o e siate ko ‘ení. Fehu’i ki he mēmipa takitaha ‘o e fāmilí ke ne

vahevahe mai ha founda ‘e taha ‘e lava ai ‘a e fakamatata ‘i he siaté ‘o tokoni’i ‘a e kakaí ke nau teuteu ki he Hā’ele ‘Angau mai.

3 Nīfai 1–7

- Lolotonga ‘enau tatali ke fakahoko ‘a e kikite ‘a Samuelá, “na’e kamata ke fu’u loto-mamahi ‘aupito ‘a e kakai ‘a ia na’e tuí” (3 Nīfai 1:7). Ko e hā ha ni’ihi ‘o e ngaahi ‘uhinga na’a nau loto mamahi aí? (Vakai, 3 Nīfai 1:5–9.) Neongo ‘a e ngaahi fakatangá, ko e hā e me’a na’e fai ‘e he kakai na’e tuí? (Vakai, 3 Nīfai 1:8). Ko e hā te ke fai ke ke kei tu’u ma’u ‘i ho’o tuí neongo hono fakatanga’i koé?
- Lau ‘a e 3 Nīfai 3:12–26, ‘a ia ‘oku teuteu ai ‘a e kau Nīfai ki ha ‘ohofi ‘oku te u ke fai mai ‘e he kau kaiha’a ‘a Katiānetoní. Ko e hā te ke lava ke ako mei he kau Nīfai ‘i he taimi ko ‘eni ‘o e faingata’á ‘a ia ‘e ‘aonga ke malu’i ai koe ‘i ha taimi ‘o e ‘ahi’ahi mo e manavaheé.
- Ko e ha ‘a e ngaahi tāpuaki na’e mei lava ke fiefia ai ‘a e kakaí kapau na’a

nau kei tu’u-ma’u ‘i he faivelenga? (Vakai, 3 Nīfai 10:18–19.)

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí ‘a e 3 Nīfai 5:13. Fakamatala’i ange ‘oku ‘i he veesi ko ‘ení ‘a e ngaahi lea ‘a e palōfita ko Molonái. Hili iá fai ange ‘a e ngaahi fehu’i ko ‘ení:

- ‘Oku ‘uhinga ki he hā ‘a ‘ete hoko ko e “ākonga ‘a Sīsū Kalaisi”? (Ke muimui ‘ia Sīsū Kalaisi.) Ko e hā ha ni’ihi ‘o e ngaahi me’a te tau lava ‘o fai fakafo’ituitui pea mo fakafāmilí ke tau muimui ai ki he Fakamo’uí?

Mahalo pē te ke fie ma’u ke mou hiva’i fakataha ke hoko ia ko e kongá ‘o e fealēlea’akí, “Muimui ‘Iate Au” (Ngaahi Himi, fika 57), “Fakatapu’i Au” (Ngaahi Himi, fika 64), pe “Oku Ou Feinga Ke u Hangē ko Sísuú” (Tohi Hiva ‘a e Fānaú, 78–79).

“Ko Ia ‘e Ha’ú, Te u Ma’u Ia”

3 Nīfai 8–11

- Na’e kikite’i ‘e he palōfita ko Samuelá ‘a e ngaahi faka’ilonga ‘o hono kalusefai ‘o e Fakamo’uí. Lau ‘ene ngaahi kikité ‘i he Hilamani 14:20–27. Hili iá ako ‘a e 3 Nīfai 8–9 ke mou ‘ilo’i ‘a hono fakahoko ‘o e ngaahi kikite ko ‘ení.
- Ko e hā ‘a e fakaafe ne fai atu ‘e he Fakamo’uí kiate kimoutólú ne kei hao mei he faka’auhá? (Vakai, 3 Nīfai 9:13–14. Fakatokanga’i angé ‘oku hā tu’o tolu ‘a e fo’i lea ko e

ha’u ‘i he veesi 14.) Ko e hā te mou lava ‘o fai ke tali ‘aki ‘a e fakaafe ko ‘ení?

- Na’e ‘alu “tahataha” ‘a e kakaí ki he Fakamo’uí (3 Nīfai 11:15; toe vakai, ki he 3 Nīfai 17:25, ‘a ia ‘oku pehē ai ko honau kātoa ko e toko 2,500). Ko e hā kuó ke ako mei he sīpinga ‘o e ‘ofa ‘a e Fakamo’uí?

- Na'e ako'i 'e Sīsū 'o pehē 'oku totonu ke 'oua na'a 'i ai ha "ngaahi fakakikihi" 'i he kakaí (3 Nifai 11:22, 28). Ko e hā 'a e 'uhinga 'oku fakatu'utāmaki ai ke fakakikihi 'i he ngaahi tokāteline 'o e ongoongolelé? (Vakai, 23 Nifai 11:29; T&F 10:62–63.) 'E lava fēfē ke tau fā'utaha 'i he tokāteline mo'oní?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí 'a e 3 Nifai 11:1–17. Fehu'i ange ki he fāmilí pe na'e mei fēfē nai ha fa'ahinga ongo te nau ma'u kapau na'a nau 'i he lotolotonga 'o e kau Nifai 'i he taimi na'e hā atu ai 'a e 'Eiki toetu'ú. Mou toki hiva'i pe lau 'a e lea 'a e "Easter Hosanna" (Tohi Hiva 'a e Fānaú, 68–69).

"Kuo 'Osi 'a e Ngaahi Me'a Mu'á, Pea Kuo Hoko 'o Fo'ou 'a e Me'a Kotoa Pē"

38

3 Nifai 12–15

'I ho'omou ako 'a e ngaahi akonaki 'a e Fakamo'uí 'i he 3 Nifai 12–15, mou vakai ki he ngaahi akonaki 'oku 'aonga kiate kimoutolu.

Na'e pehē 'e Sīsū ki he Kau Nifai, "Oku ou tuku kiate kimoutolu ke mou hoko ko e māsima 'o māmani" (3 Nifai 12:13). Lau 'a e ngaahi potu folofola ko 'ení ke mou ma'u ha mahino 'oku toe lahi angé fekau'aki mo e folofola ko 'ení. Mahalo pē na'a mou fie ma'u ke faka'ilonga'i kinautolu 'i ho'omou ngaahi folofolá.

Levitiko 2:13 T&F 101:39–40

Mātiu 5:13 T&F 103:9–10

- Lau 'a e 3 Nifai 12:48. Ko e hā 'oku tau fie ma'u ai 'a e Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí ke tau lava ai ke haohaoá? (Vakai, 2 Nifai 2:7–9; 3 Nifai 19:28–29; Molonai 10:32–33.)

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Tufa ki he kau mēmipa 'o e fāmilí ha fa'ahinga me'akai na'e fakamāsima'i hono ngaohí. 'Oange ki he mēmipa takitaha 'o e fāmilí ha kongá me'akai na'e ngaohi'aki 'a e māsima' pea kongá 'e tahá na'e 'ikai kau ai 'a e māsima'. Te nau 'ilo'i 'a e anga hono hanga 'e he māsima' o fakaifo'i lahi ange 'a e me'akai ko iá.

Hulu'i pe tutu ha ki'i maama 'i ha loki 'oku fakapo'uli.

Hili hono fakahoko 'a e ki'i fakatātā ko 'ení, alea'i pe 'oku 'uhinga ki he hā 'etau hoko ko e "māsima 'o māmani" mo e "maama [ki he] kakaí" (3 Nifai 12:13–14).

"Vakai, 'Oku Kakato 'Eku Fiefiá"

39

3 Nifai 17–19

'I ho'omou ako 'a e 3 Nifai 17–19, mou kumi ki he ngaahi veesi 'oku nau fakamahino 'a e 'ofa 'a Sisuú. Mahalo pē na'a mou fie hiki 'i ho'omou ngaahi

tohinoá 'a e ongo 'oku mou ma'ú.

- Ko e hā na'e ki'i "nofo fuoloa ange ai" 'a Sīsū mo e kakaí? (Vakai,

3 Nīfai 17:5–6.) Na’e anga fēfē hono fakahā ‘e he me’á ni ‘a e ‘ofa ‘a Sīsū ki he kakai? ‘Oku anga fēfē ho’o ongo’i ‘a e ‘ofa mo e tokanga mai ‘a Sīsū kia kimoutolú?

- Na’e fokotu’u ‘e Sīsū ‘a e Sākalamēnití ‘i he lolotonga ‘o e kau Nīfai. Ko e hā ‘okú ke ako fekau’aki mo e ouau ‘o e sākalamēnití ‘i he 3 Nīfai 18:1–11? Ko e hā te ke lava ke fai ke ke mateuteu ai ke ke ma’u ‘a e sākalamēnití ‘i he uike kotoa pē?
- Na’e ako’i ‘e Sīsū ‘o pehē, “Mou lotu ma’u ai pe ki he Tamai ‘i hoku hingoá ‘i homou ngaahi fāmili” (3 Nīfai 18:21). Kuo anga fēfē hono fakalotoa homou fāmili ‘e he lotu fakafāmili? ‘E lava fēfē ‘e he ngaahi fāmili ke fakatupulaki ‘enau tukupā ki he lotu fakafāmili faka’ahó?

‘E lava ‘e ho’o lau le’o lahi ‘a e folofolá ‘o tokoni’i koe ke ke ma’u ha ‘ilo lahi ange ki he ngaahi tokāteline mo e ngaahi me’a ne hokó ‘a ē na’e ‘ikai te

ke mei a’usía ‘i ho’o lau fakalongolongó. Lau le’o lahi ‘a e 3 Nīfai 17. ‘I ho’omou laú, fakatokanga’i ‘a hono ue’i koe ‘e he Laumālié. Mahalo pē na’a mou fie ma’u ke faka’ilonga’i ‘a e ngaahi potu folofola ‘oku ‘uhinga mālie kiate kimoutolú.

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmili

‘I he ongo fuofua ‘aho ne ‘afio ai ‘a e Fakamo’uí ‘i he kau Nīfai, na’e ngāue ‘a e Fakamo’uí ki he fānaú. Mou lau fakataha mo e fāmili ‘a e 3 Nīfai 17:11–24 mo e 26:14–16. Hili iá mou fealēlea’aki ‘o kau ki he ‘ofa ‘a Sīsū ki he fānau ikí.

Mahalo na’a mou fie hiva’i fakataha ‘a e “Had I Been a Child” (*Tohi Hiva ‘a e Fānaú*, 80–81) pe “O ka Ne ka Toe Foki Mai” ke hoko ia ko e kongá ‘o e fealēlea’aki (*Tohi Hiva ‘a e Fānaú*, 82–83).

“Pea Te u Toki Tānaki Fakataha ‘A Kimoutolu”

3 Nīfai 16; 20–21

‘Oku hā ‘i he 3 Nīfai 16, 20, mo e 21 ha kongá ‘o e ngaahi akonaki ‘a Sīsū ki he kau Nīfai ‘i He’ene kei ‘iate kinautolu hili ‘Ene toetu’ú. ‘I he ngaahi vahe ko ‘ení, ‘oku akonaki ai ‘a e ‘Eikí mo kikite’i ‘a hono toe Fakafoki mai ‘o e ongoongolelé mo e toe tānaki ‘o e fale ‘o ‘Isilelí ‘i he ngaahi ‘aho faka’osí.

- Ko e hā nai hono ‘uhinga ne tānaki ai ‘a ‘Isilelí? (Vakai, 3 Nīfai 16:4.) Ko e hā ne tānaki ai ‘a ‘Isilelí? (Vakai, 3 Nīfai 16:4, 12; 20:10–13.)
- Ko e hā ha ni’ihi ‘o e ngaahi ngafa ‘oku fakahoko ‘e he Tohi ‘a

Molomoná ‘i hono tānaki ‘a ‘Isilelí? (“O hangē ko ‘ení, fakatatau ‘a e 3 Nīfai 16:4, 12 mo e 20:10–13 mo e 1 Nīfai 6:3–4 mo e mu’aki peesi ‘o e Tohi ‘a Molomoná.) ‘I ho’o hoko ko e mēmipa ‘o e Siasí, ko e hā ho ngaahi fatongia ‘i hono tānaki ‘o ‘Isilelí?

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmili

Veteki ha ngaahi me’a ‘i he lokí. Hili iá kole ange ki he kau mēmipa ‘o e fāmili ke nau tānaki ‘a e ngaahi me’a ko iá. Mahalo pē na’á ke fie fakahā ange ‘oku ‘uhinga ‘a e tānaki ki he fakatahataha’i.

Hili hono t̄anaki 'e he f̄amilí 'a e ngaahi me'á peá ke lau leva 'a e 3 Nifai 20:12–13. Fakamatala'i ange 'oku t̄anaki 'e he Tamai Hēvaní 'a Hono kakai 'i māmani kotoa pē 'aki 'ene 'omi kinautolu "'ilo'í 'o e 'Eikí ko

honau 'Otuá, 'a ia kuó ne huhu'í kinautolú." Alea'í pē ko e hā 'a e me'a te mou fai fakat̄autaha pe fakaf̄amilí ke tokoni ki he Tamai Hēvaní 'i he'ene t̄anaki 'a Hono kakai.

"Na'á ne Fakamatala'i 'a e Me'a Kotoa Pē"

41

3 Nifai 22–26

- Hili 'ene fakamanatu'í atu 'a e ngaahi kikitē 'a 'Īsaiá na'e fekau leva 'e Sīsū ki he kakai ke nau "fakatotolo fakamātoato ki he ngaahi me'a ko 'ení." (3 Nifai 23:1). 'Oku 'uhinga ki he hā 'a e fakatotolo fakamātoato ki he ngaahi folofolá kae 'oku 'ikai ke lau pē?
- 'I he'ene lekōtí, na'e fakakau pe 'e Molonai 'a e "ki'í konga si'isi'í pe" 'o e ngaahi me'a na'e ako'í 'e Sīsū ki he kakai (3 Nifai 26:8). 'E anga fēfē ha'atau ma'u 'a e "ngaahi me'a lahi'í"? (Vakai, 3 Nifai 26:9.)
- Lau 'a e 3 Nifai 26:19–21. Te tau lava fēfē ke muimui 'i he sipinga ko 'ení 'i he'etau malí, ngaahi f̄amilí, uōtí mo e siteikí?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e F̄amilí

Fakamatala'i ange 'i he taimi na'e 'i he lolotonga ai 'o e kau Nifai 'a Sīsú, na'á Ne vahevahe 'a e kikitē 'a Malakai 'o fekau'aki mo e misiona 'o 'Ilaisiá

(3 Nifai 25:1–6). 'Oku fu'u mahu'inga 'a e akonaki ko 'ení 'a ia 'oku hā 'i he ngaahi tohi tapu 'oku ngāue'aki 'e he Siasí.

Mou lau fakataha mo e f̄amilí 'a e ngaahi potu folofola ko 'ení: Malakai 4:1–6; Luke 1:17, 3 Nifai 25:1–6; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 2:1–3; mo e Hisitōlia 'o Siosefa Sāmitá 1:39. Mahalo pē na'á ke fokotu'u ange ke nau faka'ilonga'í 'a e ngaahi potu folofola ko 'ení 'i he'enua ngaahi tohi tapu.

Alea'í pe 'oku anga fēfē 'a e fekau'aki 'a e ngaahi potu folofola ko 'ení ki he tohihohoko mo e ngāue fakatemipalé? Fai ha palani ke mou ngāue fakataha ke kumi mo 'oatu 'a e ngaahi hingoa 'o e fanga kui kuo nau pekiá ke fai ki ai ha ouau fakatemipale. Ko e taimi 'e faingamālie a'í pea mou 'alu kotoa 'o ngāue fakataha 'i he temipalé.

"Ko 'Eku Ongongolelé 'Eni'"

42

3 Nifai 27–30; 4 Nifai

- Na'e fehu'í 'e he kau ākonga Nifai 'a Sīsú 'e toko hongofulu mā uá kiate Ia ko e hā te nau ui 'aki Hono Siasí (Vakai, 3 Nifai 27:3). Ko e hā 'Ene tali ki he'enua ngaahi fehu'í? (Vakai, 3 Nifai 27:4–9.) Na'e fekau 'e he 'Eikí ko Hono Siasí na'e fakafoki mai, 'o

hangē ko Hono Siasí 'i he lotolotonga 'o e kau Nifai, 'e ui ia ki Hono huafá (T&F 115:4). Ko e hā hono 'uhinga 'oku mahu'inga ai ke tau manatu'í 'oku ui 'a e Siasí ki he huafa 'o Sīsú Kalaisí?

- Ako 'a e 3 Nīfai 27:13–21, mou vakai ki he ngaahi tafa'aki kehekehe 'o e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi. Ko e hā ne tala'ofa'aki 'e he Fakamo'uí kia kinautolu ko ē 'oku nau mo'uí 'o fakatatau ki He'ene ongoongolelei? (Vakai, 3 Nīfai 27:21–22.)
- 'I he tali ki he'enau fiema'ú, ne liliu ai ha kau ākonga Nīfai 'e toko tolu, 'a ia 'oku 'uhinga ia ki he liliu fakataimi 'o honau ngaahi sinó koe'uhí ke nau lava ke "mamata ki he ngaahi me'a 'a e 'Otuá." 3 Nīfai 28:13–15). Hili iá ne toki liliu honau sinó. Ko e hā 'oku ako'i 'e he fakamatala 'i he 3 Nīfai 28 fekau'aki mo e sino liliú?
- Hili ha ngaahi ta'u lahi 'o e 'a'ahi 'a Sisū ki he kau Nīfai, ne 'ikai ha toe "fa'ahinga kakai kehe 'e taha" 4 Nīfai 1:17). 'Oku 'uhinga nai 'eni ki he hā ? (Vakai, 4 Nīfai 1:2–3, 15–17.) Ko e hā 'a e ngaahi

palōpalema 'oku hoko he 'ahó ni 'i he vaha'a 'o e ngaahi kulupu kehekehe 'o e kakai? Ko e hā ha ngaahi founga 'oku lava 'e he ongoongolelei 'o fakatahataha'i ai kitautolú, neongo 'a e ngaahi faikehekehe 'iate kitautolú?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha 'a e tohi 4 Nīfai. 'I ho'omou lau 'a e veesi 20–46 hiki 'a e ngaahi 'ulunganga mo e tō'onga 'oku fakatau ki he melinó mo e fiefiá. 'I ho'omou lau 'a e veesi 20–46, hiki ha ngaahi 'ulunganga mo ha ngaahi tō'onga 'oku iku ki he feke'ike'i mo e 'auhá.

Fakafehoanaki 'a e lisi kuo mou ma'ú. Fealēlea'aki 'o kau ki he me'a te mou lava ke fai 'i he fāmilí ke mou hangē ko e kakai 'oku fakamatala'i 'i he 4 Nīfai 1:1–19.

“E Anga Fēfē Ha'atau Mavahe Mei he Ngaahi Founga 'a e 'Eiki?”

43

Molonai 1–6; Molonai 9

- 'I he kei ta'u 15 'a Molomoná, na'e "'a'ahi ai kiate ia 'a e 'Eiki, pea na'a ne ma'u mo 'ilo'i 'a e anga-lelei 'a Sisú (Molomona 1:15). Te tau lava fēfē ke ma'u mo 'ilo'i 'a e anga-lelei 'a Sisú?
- Ko e hā 'a e ngaahi tu'unga ne 'i ai 'a e sōsaieti 'o e kau Nīfai 'i he taimi na'e mo'uí ai 'a Molomoná? (Vakai, Molomona 1:19; 2:1; 8, 10, 18.) Neongo 'oku tau hangē ko Molomona, 'i he'etau mo'uí 'i ha kuonga faiangahala, ko e hā te tau fai ke tau kei pukepuke 'etau tui mo 'etau anga-tonu fakatāutahá?
- Na'e pehē 'e Molomona ko e taimi ko ē na'e ikuna'i ai hono kakai 'a e kau Leimaná 'i he taú, "na'e 'ikai ke mahino kiate kinautolu, ko ia ia kuó ne fakahaofi 'akinautolu ko e 'Eiki" (Molomona 3:3). Ko e hā 'oku mahu'inga ai ke tau 'ilo'i 'oku mei he 'Eiki 'a e ngaahi tāpuaki 'oku tau ma'ú? (Vakai, Molomona 3:9.)
- Lau 'a e Molomona 5:17–18. Ko e hā 'a e ngaahi founga 'oku hangē ai 'oku 'ikai muimui 'a e kakai 'i he Fakamo'uí "ko ha ngaahi vaka 'oku 'ikai ke 'i ai ha'anau lā pe taulá?" 'Oku fēfē 'a e hoko 'a e ongoongolelei ko e lā mo e taula ki ho vaka 'o'ou?

Fokotu'ú ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí 'a e Molomona 1:13–14 mo e 2:18. Hili iá lau 'a e Molonai 1:15 mo e 2:19. Fakamafai'i ange neongo 'oku 'ātakai kitautolu 'e he faiangahalá, ka 'oku tau kei lava pē ke 'ilo'i 'a e anga-lelei 'a e

'Eikí. Kapau te tau hangē ko Molomoná, 'o feinga ke muimui ki he 'Eikí pea mo'ui 'aki 'etau ngaahi fakamo'oni ki he ongoongoleléi, te tau lava ke ma'u 'a e 'amanaki 'i he 'etau 'ilo'i 'e "hiki'i hake kitautolu 'i he 'aho faka'osí" (Molomona 2:19).

“'Oku Ou Lea Kiate Kimoutolu 'o Hangē Kuo Mou 'i Hení”

44

Molomona 7–9

'I ho'omou lau 'a e Molomona 7–9, manatu'i 'oku fakataumu'a 'a e ngaahi akonaki kotoa pē he ngaahi vahe ko 'eni ki he kakai 'oku nau mo'ui 'i he ngaahi 'aho faka'osí ni.

- Ko e hā ne kikitē'i 'e Molomona 'o fekau'aki mo e tu'unga 'o māmaní 'i he taimi 'e hoko mai ai 'a e Tohi 'a Molomoná? (Vakai, Molomona 8:26–33.) Ko e hā hono 'uhinga na'e fu'u mahino ai 'a e kikitē 'a Molomona ki he ngaahi 'aho kimuí ni? (Vakai, Molomona 8:34–35.)
- Ko e hā e me'a na'e lave ki ai 'a Molonai 'o fekau'aki mo e hikisia 'i he ngaahi 'aho faka'osí? (Vakai, Molomona 8:35–41.)
- Na'e pehē 'e Molonai 'e tui ha kakai 'e ni'ihí 'i he ngaahi faka'osí tokua ko e 'Eikí 'oku "ikai ko ha 'Otua 'o e ngaahi me'a mana" (Molomona 9:10). Kapau na'e talaatu 'e ha taha 'oku 'ikai ko ha 'Otua 'o e ngaahi

me'a mana 'a e 'Eikí, ko e hā leva ha'o tali ki ai? Ko e hā ha ngaahi me'a na'á ke a'usia 'e lava ke ke vahevahe 'e fe'unga ke ne fakamo'oni'i ko e 'Eikí ko ha 'Otua 'o e ngaahi me'a mana?

Fokotu'ú ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Lau fakataha mo e fāmilí 'a e Molomona 8:34–35. Hili iá kole ange ki he tokotaha kotoa pē ke nau fai ha tohi ki he kau mēmipa 'i he kaha'ú 'o e fāmilí ('o hangē ko e fānaú, ngaahi makapuná, 'ilamutu, pe fakafotu), fai e tohi 'o hangē pe ['oku 'i ai 'a e kau mēmipa 'o e fāmilí].” Fokotu'ú ange kuo pau ke kau 'i he ngaahi tohi ha fale'i 'e tokoni'i 'aki 'a e kau mēmipa ki he kaha'ú 'o e fāmilí ke nau mo'ui 'aki 'a e ongoongoleléi neongo 'a e ngaahi faingata'a te nau fehangahangai mo iá. Mahalo pē na'á ke loto ke fokotu'ú atu ke tauhi 'a e ngaahi tohi 'i ha ngaahi feitu'u malu, hangē ko e ngaahi tohinoá koe'uhí ke lava 'o lau 'i ha ngaahi taimi 'e ni'ihí 'i he kaha'ú.

“Kuo Te'eki Ke Hū ha Tangata ki Hoku 'Aó 'i he Fu'u Tui Lahi Fau 'o Hangē ko Iá”

45

'Eta 1–6

- 'I he taimi na'e fehu'i ai 'e he tokoua 'o Sēletí ko e hā 'e fakamaama'i 'aki

'a e ngaahi vaká, ko e hā 'a e tali 'a e 'Eikí? (Vakai, 'Eta 2:23–25.) Ko e hā

‘oku mahu‘inga ai ke tau fai ‘a e me‘a kotoa pē te tau lavá pea tau toki kole tokoni ki he ‘Eikí?

- Ki mu‘a peá ne toki fakahā Ia ki he tokoua ‘o Sēletí, ko e hā ‘a e fehu‘i ne fai ‘e he ‘Eikí? (Vakai, ‘Eta 3:11.) Na‘e anga fēfē hono fakamahino ‘e he tali ‘a e tokoua ‘o Sēletí ‘a e lahi ‘o ‘ene tuí (Vakai, ‘Eta 3:12.) Ko e hā te ke lava ‘o fai ke ke muimui ai ‘i he‘ene sīpingá?

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

Lau fakataha ‘a e ‘Eta 6:1–12. Ngāue‘aki ‘a e ngaahi fehu‘i ko ‘ení ke tokoni‘i ‘aki ‘a e fāmilí ke nau vakai ki he ngaahi faitatau ‘i he fononga kau Sēletí ki he fonua ‘o e tala‘ofá mo ‘etau fononga ‘i he mo‘uí.

- Na‘e fakamaama‘i ‘e he ‘Eikí ‘a e ngaahi fo‘i maka ‘i he ngaahi vaká ke nau “ulo ‘i he po‘ulí” (‘Eta 6:3).

Ko e hā ‘a e “ngaahi maama” kuo teuteu ma‘atautolu ‘e he ‘Eikí?

- Ko e hā e me‘a na‘e fai ‘e he kau Sēletí hili ‘enau teuteu ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē ki he‘enau folauú? (Vakai, ‘Eta 6:4.) ‘E anga fēfē ha‘o fakahā ‘a e fa‘ahinga tui tatau ‘i he ‘Eikí?
- Ko e hā e me‘a na‘e fai ‘e he kau Sēletí ‘i he ‘ahó mo e poó kakato ‘i he puhi kinautolu ‘e he matangi ‘i he‘enau folauú? (Vakai, ‘Eta 6:8–9.) Ko e hā nai ha ni‘ihi ‘o e ngaahi founga te tau lava ke fakahihiki‘i ‘aki ‘a e ‘Eikí?
- Ko e hā e me‘a na‘e fai ‘e he kau Sēletí ‘i he‘enau ‘au ki he fonua ‘o e tala‘ofá? (Vakai, ‘Eta 6:12.) Ko e hā nai ha ngaahi founga ‘e lava ke faitatau ai ‘eni mo ‘etau toe foki ki he Tamai Hēvaní?

“Oku Fakahoko ‘a e Me‘a Kotoa pē ‘I he Tui”

46

‘Eta 7–15

- Na‘e anga fēfē hono fakamatala‘i ‘e ‘Eta ‘akinautolu ko ē ‘oku tui ki he ‘Otuá? (Vakai, ‘Eta 12:4.) ‘Oku anga fēfē ‘a e hoko ‘a e tuí mo e ‘amanakí ko ha taula kiate koe? Ko e hā ha ni‘ihi ‘o e ngaahi fa‘ifa‘itaki‘anga ‘o e founga ‘e lava ai ‘e he tuí ‘o takiaki‘i ki he ngāue leleí ‘a ia te ne fakalāngilangi‘i ai ‘a e ‘Otuá?
- Na‘e anga fēfē hono faka‘uhinga‘i ‘e Molonai ‘a e Tuí? (Vakai, 12:6.) ‘Oku mou pehē ‘oku ‘uhinga ki he hā “he ‘oku ‘ikai ke mou ma‘u ha fakamo‘oni kae ‘oua kuo hili hono ‘ahi‘ahi‘i [‘etau] tuí”? Ko e hā ha ngaahi founga kuo fakamālohia ai mo fakapapau‘i ‘e he ngaahi ‘ahi‘ahi ho‘omou tuí?

- Na‘e ako‘i ‘e he ‘Eikí kapau te tau fakavaivai‘i kitautolu ‘i Hono ‘aó pea ma‘u ‘a e tui ‘iate Ia, te ne “liliu ma‘atautolu ‘a e ngaahi vaivai ke mālohi.” (‘Eta 12:27.) Kuo fakahoko fēfee‘i ‘a e ngaahi tala‘ofa ko ‘ení ‘i he ngaahi tohi tapú, ‘i ho‘o mo‘uí mo e ngaahi mo‘uí ‘a e ni‘ihi kehé?

Fokotu‘u ki he Fealēlea‘aki ‘a e Fāmilí

‘I he teuteu ko ia ‘a Hailame Sāmita ke ‘alu ki he Pilisone Kātesí, ‘a ia na‘e fakapoongi ai ia mo e Palōfita ko Siosefa Sāmitá, na‘á ne lau ‘a e ‘Eta 12:36–38 peá ne toki peluki ‘a e peesi ko iá (T&F 135:4–5). ‘Ai ke lau ‘e he fāmilí ‘a e ngaahi veesi ko ‘ení.

- Ko e hā ‘a e fakafiemālie ‘oku ‘omi ‘e he ngaahi veesi ko ‘ení? Ko e hā fua ‘a e ngaahi potu folofola kuo nau fakamālohia pe fakafiemālie‘i koé?

Molonai 1–6

- Ko e hā ‘oku mahu’inga ai ‘a e vahe 2–5 ‘o e Tohi ‘a Molonai ki hotau kuongá ni? ‘Oku anga fēfē ‘ene fakamālohia koe ke ke ‘ilo’i ‘a e ngaahi ouau tatau ‘i he ngaahi kuonga fakakōsipeli kehekehe ‘i he Siasí ‘o e ‘Eiki’?
- Ko e hā ‘a e ngaahi fuakava ‘oku tau fai ‘i he sākalamēnití? (Vakai, Molonai 4:3; 5:2). Ko e hā leva ‘etau palōmesi ‘a kitautolú: “Oku fēfē ha’o ongo’i kapau na’á ke ma’u ‘a e sākalamēnití ‘i he loto ‘apasia mo ongo’i tāú?”
- Hili ‘a e papitaiso ‘a e kakai mo nau ma’u ‘a e foaki ‘o e Laumālie Mā’oni’oni “na’e lau ‘akinautolu fakataha mo e kakai ‘o e Siasí ‘o Kalaisí, pea na’e tohi honau ngaahi hingoá” (Molonai 6:4). Ko e hā na’e lekooti ai honau ngaahi hingoá? (Vakai, Molonai 6:4). Ko e hā ‘a e ngaahi founa te ke lava ai ‘o tokoni ki he Siasí ‘i hono fakapapau’i ‘oku fakatou manatu’i mo fafanga’i ‘a e kāingalotu fuoloa ‘o e Siasí kae ‘uma’ā ‘a e kau ului fo’ou’aki ‘a e ngaahi folofola lelei ‘a e ‘Otuá.’?”

Fokotu’u ki he Fealēlea’aki ‘a e Fāmīlī

Kapau ko e kau mēmipa ‘o e fāmīlī ko ha kau ului fo’ou, mou alea’i pe ‘oku anga fēfē ‘ete toki kau fo’ou mai ki he Siasí. Fakafaingamālie’i ‘a e kau mēmipa ‘o e fāmīlī ke nau fakamatala ki he ngaahi me’a na’a nau sai’ia ai ‘i he’enuau kau mai ki he Siasí, kae ‘uma’ā ‘a e ngaahi tukupā na’a nau fehanganagai mo ia ‘i he’enuau kau mai ki he Siasí, pea kole ange ke nau fakamatala’i pe ko e hā e ongo na’a nau mei ma’u kapau ko e fuofua taimi ‘eni ‘enuau kau ki he Siasí.

‘Ai ha taha ‘i he fāmīlī ke ne lau ‘a e fale’i ko ‘eni meia Palesitini Kōtoni B. Hingikeli:

“I he’ene toe fakautuutu ange ‘o e ului mai ki he Siasí, kuo pau ke toe fakalahi ange ‘etau ngāuē ‘i tokoni’i kinautolu ‘i he’enuau kau ki he Siasí. ‘Oku nau fie ma’u ha me’a ‘e tolu: ha kaume’a, fatongia, pea mo “fafanga’i ‘aki ‘a e folofola lelei ‘a e ‘Otuá” (Molonai 6:4) (‘i he Conference Report, April 1997, 66; or *Tūhulu*, Mē 1997, 47).

- Ko e hā e me’a te tau fai ke tau muimui ai ki he ekinaki ko ‘eni’?

“Ha’u kia Kalaisi”

Molonai 7–8; 10

‘Oku hā ‘i he Molonai 7–8 ‘a e ngaahi akonaki ‘a e tangata’eiki ‘a Molonai, ko Molomona. ‘Oku hā ‘i he Molonai 10 ‘a e fakamo’oni faka’osi ‘a Molonai na’e lekōti.

- ‘Oku lave ‘a Molomona ki he kāingalotú ko ha “kau muimui anga

fakamelino ‘o Kalaisi” (Molonai 7:3). Ko e hā e me’a na’e fakatefito ai ‘a e fakakaukau ko ‘eni ‘a Molomoná? (Vakai, Molonai 7:4–5.) ‘Oku anga fēfē ‘etau hoko ko e “kau muimui anga fakamelino ‘o Kalaisi”?

Na'e faka'osi 'aki 'e Molonai 'ene lekōtí 'aki "ngaahi lea 'e ní'ihí ko ha na'ina'i" (Molonai 10:2). 'Oku 'uhinga 'a e fo'i lea ko e na'ina'i ki he akonaki pe kole mālohinga. 'I ho'omou lau 'a e Molonai 10, mahalo pē te mou fie faka'ilonga'i 'a e fo'i lea ko e na'ina'i 'i he taimi kotoa pē 'oku 'asi mai aí. Fifi ki he 'uhinga mo e mahu'inga 'o e na'ina'i 'a Molonai 'i he vahe ko 'ení.

- Ko e hā e me'a na'e ako'i 'e Molonai fekau'aki mo e ngaahi me'a foaki fakalaumālié? (Vakai, Molonai 10:8–19.)
- 'Oku anga fēfē hono fakamahino 'e he na'ina'i 'a Molonai 'a e kotoa 'o e pōpoaki 'o e Tohi 'a Molomoná "ke ha'u kia Kalaisi"? (Molonai 10:30, 32). Ko e hā 'a e ngaahi founga pau kuo hoko ai ho'o ako he ta'ú ni ki he Tohi Molomoná ko ha me'a ke tokoni'i ai koe ke ke ha'u kia Kalaisi?

Fokotu'u ki he Fealēlea'aki 'a e Fāmilí

Fai ha'ó fakamo'oni ki he Tohi 'a Molomoná, pea fakahā ange ki he kau mēmipa 'o e fāmilí ke fai 'enau ngaahi fakamo'oni. Hili iá lau 'a e lea ko 'ení 'a Palesiteni 'Eselā Tafu Penisoni:

“Oku ako'i 'a e Tohi 'a Molomoná 'i he'etau Lautohi faka-Sāpaté mo e ngaahi kalasi semineli 'i he ta'u hono fā kotoa pē. Ka neongo ia ko e vaha'a taimi ta'u fā ko 'ení kuo pau he *ikai* ke muimui ki ai 'a e kāingalolu 'o e Siasí 'i he'enau ako fakatāutaha mo fakafāmilí ki he folofolá. 'Oku fie ma'u ke tau lau faka'aho mei he Tohi 'a Molomoná 'a ia te ne 'ai ha taha "ke toe ofi ange ai ki he 'Otuá 'i he'ene mo'ui'aki hono ngaahi akonaki 'i ha toe akonaki 'o ha toe tohi kehe' (*Hisitōlia 'o e Siasí*: 4:46). ('i he Conference Report, Oct. 1988, 3; pe *Tūhulu*, Nōvema 1988, 4).

Fakalotolahia 'a e kau mēmipa 'o e kalasi ke hokohoko atu 'enau ako ki he Tohi 'a Molomoná pea ke nau vahevahe atu ia ki he ní'ihí kehé.

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISI
'O E KAU MĀ'ONĪ'ONI
'I HE NGAĀHI 'AHO
KIMUI NĪ

